

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Hur hamnade jag här?

Berättelser om utvecklingen av ett narkotikamissbruk

Felix Dalquist & Sofia Mihopoulos

Kandidatuppsats (SOPA63)

VT 2021

Handledare: David Hoff

Abstract

Authors: Felix Dalquist & Sofia Mihopoulos

Title: How did this happen?

Supervisor: David Hoff

Assessor: Teres Hjärpe

The question of what makes people start using drugs often arouses strong emotions. This is because it is closely linked to another question, namely what can be done to counteract it. Therefore the aim of this study was to examine the subjective experience of the development of substance abuse. The experiences came from people who defined themselves as former drug addicts. By listening to podcasts where former addicts get to describe their subjective experience we got access to their stories and could answer the aim and issues of the study. The method chosen for this study was a qualitative content analysis of nine different life stories told by former drug addicts in podcasts. The theories used to analyze the empirical data was Goffman's theory about stigma and to further deepen the analysis Becker's theory about outsiders was utilised. The theories illustrated how stigma and social deviance affects the progression of the substance abuse. The results of the study showed that for our respondent substance abuse is the result of a process that has already begun before the first contact with drugs. Our respondents suffered from mental illness and because of their illness they turned to drugs in search of an answer. Their first experiences of using drugs were strictly positive which made them continue using drugs for experimental purposes. Eventually our respondents' substance abuse intensified, and they entered a subculture with other drug addicts where the development of the abuse proceeded.

Keywords: development of abuse, drug addicts, mental illness, process, subculture, substance abuse.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar:	3
2. Tidigare forskning	4
2.1 Kunskapssökning	4
2.2 Definitionen av missbruk	4
2.3 Utvecklandet av ett missbruk	5
2.4 Psykisk ohälsa	7
2.5 Utanförskap	8
2.6 Kulturer och subkulturer	9
3. Teoretiska utgångspunkter	12
3.1 Stigma	12
3.2 Skapandet av det avvikande	14
4. Metod och metodologiska överväganden	17
4.1 Metodologisk ansats	17
4.2 Urval	18
4.3 Material och respondenter	19
4.4 Bearbetning och innehållsanalys	20
4.5 Metoddiskussion	21
4.5.1 Undersökningens tillförlitlighet	21
4.5.2 Källkritik	22
4.6.3 Förförståelse	23
4.6 Forskningsetiska överväganden	23
4.7 Arbetsfördelning	24

5. Resultat och analys	25
5.1 Uppväxtens betydelse	25
5.2 Upplevelsen av drogdebuten	29
5.3 Från bruk till missbruk	33
6. Avslutande diskussion	39
Referenser	43

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Missbruk av narkotika framställs ofta endast som ett socialt problem. Man diskuterar behandlingsformer och lagstiftningar, men tar sällan upp vad som faktiskt får en människa att söka sig till droger, hur det känns att falla djupare in i ett missbruk eller hur missbrukarna själva beskriver sina liv när narkotikan har tagit över. Det är dessa subjektiva upplevelser av missbruk och narkotika som är i fokus i den här studien.

För att förstå upplevelserna av narkotikabruk är det relevant att undersöka hur missbrukare själva definierar droganvändning och missbruk. Svensson (2007, s. 102) har bedrivit etnografiska studier där han har följt missbrukare under lång tid, och förklarar att den offentliga definitionen av missbruk – allt bruk av illegala substanser – inte är användbar i en verklighetsförankrad diskussion om narkotikamissbruk. Det beror på att missbrukarna själva inte ser allt narkotikabruk som missbruk. Som alternativ till den offentliga definitionen presenterar Svensson (2007, s. 104) fem kategorier av bruk och missbruk, vilka speglar hur missbrukarna själva ser på sitt droganvändande. Kategorierna beskriver olika epoker i en individs bruk av narkotika, samt hur drogerna påverkar missbrukarens liv. De ska inte ses som en karriärmetafor, utan snarare som att användaren rör sig mellan kategorierna. De presenterade kategorierna är: det experimenterade bruket, det situationsbaserade bruket, det kontrollerade bruket, det begränsade missbruket och det intensiva missbruket (Svensson 2007, s. 104). Att missbrukare inte använder sig av den offentliga definitionen av missbruk säger inget om deras upplevelse av missbruk, men det indikerar att de har en annan attityd och inställning gentemot droger och drogbruk än det svenska samhället.

Under 1970-talet presenterades gateway-hypotesen, en evidensbaserad modell som bygger på att bruk av den legala drogen alkohol, följt av den illegala drogen cannabis, i ung ålder kan öka risken för ett tyngre narkotikamissbruk som vuxen (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 613f.). Men även om modellen visar hur ett narkotikamissbruk kan uppstå, redogör den inte för upplevelsen av hur bruket ökar eller varför en ung människa söker sig till droger från första början. Lalander (2001, s. 47) menar att nyfikenhet ligger till grund för att först börja experimentera med droger, och att den är en bidragande faktor till utvecklandet av ett narkotikamissbruk. Samma uppfattning har Svensson (2007, s. 134), som pekar på att människor medvetet söker sig till droger och andra narkotikaanvändare på grund av

nyfikenhet. Både Lalander (2001) och Svensson (2007) har i sina studier snarare fokuserat på varför en människa väljer att fortsätta med sitt missbruk än varför de började bruka narkotika. Deras studier undersöker främst missbrukares handlingsmönster, och redogör inte för den individuella upplevelsen. Gäller nyfikenheten själva effekten av drogen eller snarare gruppen av människor som använder den? Studierna undersöker inte respondenternas upplevelser av sitt missbruk, vilket är den aspekt som vi vill komma åt. Forskning som behandlar vägen ut ur ett missbruk är däremot betydligt vanligare, se till exempel Forsberg (2009) och Kristiansen (1999).

Vid sidan av nyfikenhet visar forskning att psykisk ohälsa också kan vara en förklaring till varför människor söker sig till droger och utvecklar ett missbruk. Kranzler och Liebowitz (1988, s. 867) redogör för hur psykisk ohälsa kan öka risken för ett narkotikamissbruk då missbruket sker i syfte att lindra det dåliga måendet. Hawkins (2009, s. 201) kommer till samma slutsats med sin modell över samsjuklighet. Även socialt utanförskap kan bidra till en ökad risk för att utveckla ett missbruk (Chukwuorji et al. 2019, s. 134). Att studier framhäver dessa samband är intressant, men inte heller i dessa fall redogör de för droganvändarens egna upplevelser av den psykiska problematiken och utanförskapet samt på vilket sätt dessa hör ihop med utvecklingen av ett missbruk. En intressant fråga är hur en person som lider av psykisk ohälsa och utanförskap resonerar kring sin relation till droger och utvecklandet av ett narkotikamissbruk. Goffman (2020) diskuterar vilka konsekvenser som utanförskap och stigmatisering kan leda till för en individ i sin bok *Stigma*.

Förutom individuella förutsättningar för bruk och missbruk har man i tidigare forskning även undersökt den sociala aspekten av droganvändning, nämligen betydelsen av drogrelaterade subkulturer. Subkulturer innehåller gemensamma värderingar, ideal och kunskap som förmedlas mellan medlemmarna och kan bidra till utvecklandet av ett narkotikamissbruk (Svensson 2007, s. 93). Även i det här fallet diskuteras dock kopplingen till missbruk utan att förmedla den individuella upplevelsen. Utifrån den här förståelsen kring subkulturer diskuterar Becker (2006) vilken betydelse de har för utvecklingen och stegrandet av ett narkotikamissbruk.

Då studiens avsikt är att undersöka människors subjektiva upplevelse av att utveckla ett missbruk är de bakomliggande orsaker som tidigare forskning presenterat inte tillräckliga. Vi

vill utreda hur de som har utvecklat ett missbruk själva beskriver sin upplevelse. Genom att lyssna på poddsändningar kan vi ta del av upplevelser som tidigare forskning inte presenterat.

1.2 Syfte

Syftet med den här studien är att undersöka missbrukares upplevelse av att utveckla ett narkotikamissbruk.

1.3 Frågeställningar:

- Hur upplevs tiden före drogdebuten?
- Hur upplevs första kontakten med droger?
- Hur upplevs tiden efter drogdebuten?

2. Tidigare forskning

Avsnittet inleds med en genomgång av olika definitioner av narkotikamissbruk utifrån forskning som syftar till att nyansera och förbättra lagens definition av missbruk. Vidare presenteras forskning som visar att narkotikamissbruk ofta är en process som påverkas av flera faktorer. Dagens forskning gestaltar ofta narkomanen som en färdig produkt, medan vägen dit inte är lika utforskad. Den forskning vi redovisar rör utvecklandet av ett narkotikamissbruk, samhällets stigmatisering av narkotikamissbrukare, subkulturer, utanförskap och psykisk ohälsa.

2.1 Kunskapssökning

För att hitta tidigare forskning användes LUBsearch och Google Scholar. De sökord som vi använde oss av var: abuse*, druguse*, missbruk*, adolescent and abuse*, addiction and abuse*, subculture*, drugs*, utanförskap och missbruk*, substance abuse and anxiety*, substance abuse and depression*, substance abuse and mental health*, the gateway hypothesis* och alienation*. Användbara artiklar, rapporter och annan litteratur har även hittats genom artiklarna från LUBsearch och Google Scholar.

2.2 Definitionen av missbruk

Då studien undersöker upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk är det viktigt att presentera hur forskning definierar begreppet missbruk. Svensson (2007, s. 102) menar att även då svensk lagstiftning fastslår att allt bruk av illegala substanser är ett missbruk, går det inte att förstå ett missbruk utifrån den legala definitionen. För att kunna föra en verklighetsförankrad diskussion kring bruk och missbruk presenterar Svensson (2007, s. 104) fem kategorier som beskriver hur bruk och missbruk av narkotika ser ut i verkligheten, och hur de kan bidra till förståelsen för utvecklandet av ett narkotikamissbruk.

De kategorier som Svensson (2007, s. 104f.) presenterar visar hur utvecklandet av ett missbruk kan liknas vid en process där individer rör sig fram och tillbaka mellan kategorierna snarare än i en enad riktning. Den första kategorin är den experimenterande användningen, där droger brukas i ett experimenterande syfte. De flesta går aldrig vidare från den här kategorin, utan nöjer sig med att prova. Nästa kategori – det situationsbaserade bruket – innebär att brukaren uppskattade upplevelsen från sin experimenterande fas och fortsätter att bruka droger i en social kontext, som till exempel i festsammanhang. I nästa kategori – det

kontrollerade bruket – använder sig brukaren av droger mer eller mindre regelbundet men utan att söka sig till narkomana subgrupper.

Kategori fyra är det begränsade missbruket, och står för den period då brukaren har en omfattande droganvändning men fortfarande kan upprätthålla sociala funktioner och relationer. Brukaren har exempelvis fortfarande pengar till mat och hyra och drogerna har inte tagit över tillvaron. Den sista kategorin – det intensiva missbruket – står för den period då drogerna har tagit över brukarens liv. Allt handlar om att skaffa pengar, köpa och bruka droger. Jakten på droger är i denna kategori meningen med livet (Svensson 2007, s. 104f.). Svensson (2007, s. 105) menar att perioder med intensivt missbruk kan varvas med perioder med ett kontrollerat bruk. Hur länge en person befinner sig i de olika kategorierna är högst individuellt. Kategorierna tydliggör att det finns olika sekvenser i utvecklandet av ett missbruk. De tre första visar hur utvecklandet av ett drogbruk kan se ut, medan de två sista visar på skillnaden mellan ett bruk och ett missbruk, där drogerna får mer och mer utrymme i individens liv. Denna förståelse kring bruk och missbruk är central för vår studie om upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk.

2.3 Utvecklandet av ett missbruk

För att kunna undersöka utvecklandet av ett narkotikamissbruk är det relevant att presentera forskning som rör frågan om varför människor söker sig till droger från första början. Lalander (2001, s. 47) presenterar i sin studie att deltagarna angav att nyfikenhet var anledningen till att de först sökte sig till droger. Även Svensson (2007, s. 134) förklarar att deltagarna i hans studie beskrev sin väg in i missbruk som ett medvetet val, där de sökte sig till grupper där droger förekom med nyfikenhet som främsta orsak.

Under 1970-talet presenterades en modell i ett försök att förklara hur ett narkotikamissbruk utvecklas. Den så kallade gateway-hypotesen kom till genom vetenskapen om att cannabis ofta föregår ett missbruk av tyngre droger som heroin eller kokain. Enligt modellen följer missbrukaren en hierarkisk utveckling från inget bruk till ett bruk av legala droger som alkohol, därifrån till den illegala drogen cannabis som leder vidare till ett bruk av tyngre preparat (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 608). Brukets olika sekvenser antas främja varandra där en typ av drogbruk leder till ett annat, utan att utvecklingen är tvingande (Hilte 2003, s. 39–40). Ellgren, Hurd och Spano (2007, s. 613f.) redogör för forskning som stödjer gateway-hypotesen, nämligen att ungdomar som brukar cannabis i högre utsträckning

använder opiater såsom heroin i vuxen ålder. Studien utesluter inte att det finns sociala eller genetiska faktorer som kan spela in när det gäller tidigt cannabisbruk, men presenterar en neurologisk förklaring till varför cannabisbruk i tonåren ökar risken för vidare missbruk av opiater.

Det finns fler studier som stödjer den här modellen. Boden, Fergusson och Horwood (2008, s. 175) förklarar hur utvecklingen av ett narkotikamissbruk kan bero på en rad faktorer, men att användningen av cannabis i ung ålder är den enskilt starkaste riskfaktorn för fortsatt missbruk av andra substanser. En studie bland tvillingar fick fram resultatet att de individer som inledde ett cannabisbruk före 18 års ålder löpte större risk att använda andra droger i framtiden än sin tvilling (Boomsma, Lynskey & Vink 2006, s. 198–199). Även Lalander (2001, s. 47) beskriver hur missbruk av tyngre narkotika är produkten av en process som börjar med experimenterande av cannabis och slutar med ett intensivt missbruk av andra narkotikaklassade preparat. Modellen bakom gateway-hypotesen är kontroversiell, främst eftersom dess förespråkare och motståndare inte kommer överens om huruvida modellen i praktiken innebär att cannabis är en gateway-drog till andra droger eller att alkohol är en gateway-drog till cannabis (Hall & Lynskey 2005, s. 39). Barry och Kirby (2012, s. 371) menar att det är alkohol som är det första steget mot vidare narkotikabruk, och att bruka alkohol i ung ålder ökar risken för att senare bruka illegala droger. Det är med en socialt accepterad drog som alkohol utvecklandet av ett missbruk tar sin början. Gateway-hypotesen har även fått kritik för att vara en karriärmetafor, som på ett begränsat sätt visar relationen mellan drog och användare. Modellen tar inte upp andra sociala faktorer som kön, klass eller kulturella traditioner som kan bidra till en djupare förståelse för utvecklingen av ett missbruk. Trots denna kritik används modellen i ett förklarande syfte av många forskare och lekmän (Hilte 2003, s. 43).

Att bruka alkohol eller cannabis kommer för den stora massan inte att leda till ett intensivt missbruk. Goldberg (2012, s. 61) förklarar att en narkotikamissbrukare inte bara råkar bli beroende. Ofta har dessa individer negativa livserfarenheter med sig från tiden innan de började experimentera med droger. De besitter en negativ självbild som bidrar till att de upplever sig stå utanför resten av samhället, och de saknar det psykosociala stöd som finns hos majoriteten av befolkningen. Goldberg (2012, s. 61) menar att för att hamna i ett intensivt missbruk av narkotika krävs en olycklig kombination av negativa livserfarenheter, personlighetsegenskaper och biologiska anlag. De aspekter som Goldberg (2012, s. 61) tar upp

gällande vem som utvecklar ett narkotikamissbruk går att koppla till den kritik som Hilde (2003, s. 43) framför om gateway-hypotesen: att modellen bortser från sociala faktorer i sin förklaring av missbruk.

Ovanstående presenterad forskning särskiljer cannabis från annan narkotika. I gateway-hypotesen beskrivs cannabis som en drog på vägen mot ett vidare narkotikamissbruk, inte som ett missbruk i sig. Ur ett svenskt perspektiv är cannabis ett narkotikaklassat preparat precis som heroin eller amfetamin, men beskrivs inte på samma sätt som de tyngre drogerna. Syftet med den här studien är att undersöka upplevelsen av att utveckla ett missbruk. För att kunna föra en diskussion som speglar verkligheten är det viktigt att belysa hur forskning särställer cannabis som inkörsport till andra tyngre droger. Presenterad forskning visar att cannabis är den illegala drog som flest människor kommer i kontakt med först.

2.4 Psykisk ohälsa

Som tidigare presenterat menar Goldberg (2012, s. 61) att det krävs en olycklig sammanställning av negativa erfarenheter, personlighetsegenskaper och biologiska anlag för att utveckla ett intensivt narkotikamissbruk. Att det finns ett samband mellan missbruk och psykisk ohälsa är väl dokumenterat, även om sambandets exakta natur är omdiskuterat. Kranzler och Liebowitz (1988, s. 867) diskuterar hur den traditionella synen på förhållandet har varit att psykisk ohälsa leder till ökad risk för narkotikamissbruk, där det senare blir ett försök att själv få bot på de symtom som härstammar från det dåliga måendet. Det här styrks av Olausson (2008, s. 15), som hävdar att i fall av samsjuklighet föregår den psykiska störningen vanligtvis narkotikamissbruket. Studier har dock visat att det omvända händelseförloppet också förekommer, där användandet av olika former av narkotika på längre sikt leder till en sänkt sinnesstämning och psykiska besvär (Kranzler & Liebowitz 1988, s. 867).

Hawkins (2009, s. 201) närmar sig problemet systematiskt och skildrar fyra generella modeller för hur en samsjuklighet skulle kunna uppkomma: (1) gemensamma riskfaktorer i omgivningen, vilka predisponerar individen till att simultant utveckla både psykiska problem och narkotikamissbruk; (2) inledande psykisk ohälsa som medför en ökad risk för narkotikamissbruk; (3) motsatsen, nämligen inledande narkotikamissbruk som leder till en ökad risk för psykisk ohälsa; samt (4) den dubbelriktade modellen där båda tillstånden förvärrar varandra under utvecklingen.

De vanligaste tillstånden som förekommer i samband med narkotikamissbruk är olika former av personlighetsstörningar, förstämningssyndrom, posttraumatiskt stressyndrom, depressionssyndrom, ångestsyndrom eller någon form av ätstörning (Olausson 2008, s. 15). Synkrona problem med missbruk och psykisk ohälsa innebär dessutom en ökad risk för annan problematik, såsom kriminalitet, hemlöshet, våldsamhet och försämrad fysisk hälsa. Det kan också medföra en mer komplex beroendesituation. Däremot visar forskning på att psykisk ohälsa inte har någon signifikant negativ inverkan på möjligheterna till en naturlig återhämtning (Olausson 2008, s. 21).

Ovanstående forskning påvisar att det existerar ett samband mellan narkotikamissbruk och psykisk ohälsa, även om det inte råder någon konsensus gällande den exakta kausaliteten. Flera av riskfaktorerna för både psykisk ohälsa och missbruk överlappar, och att skaffa sig en djupare förståelse för hur de relaterar till varandra är därmed relevant för vårt syfte att undersöka upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk.

2.5 Utanförskap

Socialt utanförskap definieras av Chukwuorji et al. (2019, s. 134) som ett tillstånd karakteriserat av isolation av individen gentemot övriga samhället. Enligt Chukwuorji (2019) känner sig individer som befinner sig i ett sådant tillstånd ofta avskilda från sin omgivning och kan uppleva känslor av meningslöshet och vanmakt. I många fall saknar deras vardag betydelsefulla sociala interaktioner, och separationen från samhället kan leda till att individer som befinner sig i ett socialt utanförskap tappar motivation till att följa etablerade normer och värderingar (Chukwuorji et al. 2019, s. 134). Socialt utanförskap kan rentav medföra hälsorisker i samma magnitud som rökning och fetma (Johnson et al. 2018).

Individer som befinner sig i ett socialt utanförskap lider en betydligt större risk att hamna i ett narkotikamissbruk, menar Chukwuorji et al. (2019, s. 134). Det här styrks av Johnson et al. (2018), som menar att det finns en dubbelriktad kausalitet mellan de båda fenomenen. Narkotikamissbruk kan leda till socialt utanförskap, men detsamma gäller också för motsatsen, alltså att socialt utanförskap kan leda till narkotikamissbruk. Vidare beskriver Johnson et al. (2018) hur socialt utanförskap respektive social gemenskap har en substantiell påverkan på ungdomars beteendemönster, inklusive tendenser till att missbruka narkotika. De argumenterar för att den primära drivkraften bakom narkotikamissbruk inte är narkotikans

kemiska effekt på kroppen utan snarare att lindra den isolation, smärta och ångest som många narkomaner tvingas uppleva i sitt vardagliga liv. Individer som befinner sig i ett tillstånd där de känner sig avskilda från samhället och sina medmänniskor har visat sig löpa mer än dubbelt så stor risk för återfall jämfört med de som hade stabila sociala kontakter (Johnson et al. 2018).

När det gäller orsakerna bakom utanförskap hos ungdomar i samhället beskriver Johnson et al. (2018) en ökad social isolation som följd av den teknologiska utvecklingen, framför allt sociala medier. En annan betydande faktor är samhällets betoning på individualistiska och egocentriska värderingar, såsom pengar och berömmelse. Egocentriska tankemönster har blivit mer framträdande under de senaste decennierna, vilket kan erodera sociala band och därmed leda till socialt utanförskap. Johnson et al. (2018) menar att sådana tendenser kan bidra till ett ökat bruk av narkotika. Relationen till narkotika och missbruk innebär att även kunskap om utanförskap är relevant för vår studie om upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk. Precis som med psykisk ohälsa så överlappar flera av riskfaktorerna, och en förståelse för hur utanförskap påverkar individer kan därmed leda till en likvärdig förståelse för varför de hamnar i ett narkotikamissbruk.

2.6 Kulturer och subkulturer

Kultur som begrepp kan sammanfattningsvis beskrivas som en samling värderingar, normer, ideal, föreställningar, kunskap och mänskliga medvetanden, som genom kommunikation och social kontakt blir mer eller mindre homogen inom grupper och samhällen (Hannerz, Liljeström & Löfgren 1983, s. 205). När en grupp väljer att överträda dessa värderingar och ideal bildas en så kallad subkultur. Inom denna subkultur införlivas överskridanden av det etablerade samhällets moral och regler som en essentiell del av medlemmarnas livsstil (Lalander 2001, s. 21–22).

Begreppen kultur och subkultur kan användas för att systematiskt förklara avvikande beteenden. Enligt Cohen (1961, s. 59) är förekomsten av ett antal aktörer med liknande anpassningsproblem den främsta förutsättningen för uppkomsten av nya kulturella former. Tillsammans skapar dessa aktörer nya värderingar, normer och sätt att tolka sin omgivning. Cohen (1961, s. 66-67) beskriver också hur en väsentlig funktion hos subkulturer är att lösa medlemmarnas statusproblem. Om en individ är missnöjd med sin upplevda status kan hen

söka sig till en alternativ kultur, där åsikter om vad som är goda och dåliga egenskaper skiljer sig från det övriga samhället.

Lalander (2001, s. 17) menar att man inom den svenska kulturen ser narkotikamissbruk som något högst problematiskt och avvikande, vilket har sin grund i samhällets substantiella tabubeläggning av narkotika. Narkotikan målas upp som en samhällsfiende och narkomanen fungerar som ett avskräckande exempel på vad konsekvenserna blir av att inte sköta sig. Vidare påpekar Lalander (2001, s. 17–18) att det var under perioden 1950–1970 som narkotika först beskrevs som ett samhällsproblem. Innan dess var narkotika inte något vanligt förekommande begrepp i det folkliga medvetandet, och det var inget regelbrott att använda preparat som i dag är narkotikaklassade. Under år 1968 tog riksdagen fram ett system för att bekämpa narkotika, som i stora drag används fortfarande och som har legat till grund för den negativa bild av narkotikamissbruk som förekommer hos de flesta svenskar i dag. Problemformuleringen under den här perioden har också bidragit till en ökad stigmatisering av narkomaner (Lalander 2001, s. 17–18).

Stigmatiseringen kring narkotikamissbruk tar form i att många svenskar automatiskt tillskriver narkomaner särskilda egenskaper, såsom lögnaktighet, vårdslöshet, psykiska problem och en manipulativ förmåga. Människor har i allmänhet ytterst lite insikt i den faktiska verkligheten när det kommer till narkotikamissbruk, vilket gör att den föreställda bilden av narkomaner som skrämmande och monstruösa är den enda som finns att tillgå (Lalander 2001, s. 20–21). Det här styrks av Skårner (2002, s. 10) som påpekar hur unga människor har en genomgående tematik i sina beskrivningar av narkomaner, vilka skildras nästan uteslutande negativt. Lalander (2001, s. 18) beskriver att skillnaden mellan alkohol och narkotika är att alkoholen är etablerad i det svenska samhället. Alkohol har en familjär stämpel, den närvarar vid våra högtider och har blivit en kulturell symbol för sammanhållning. Att bruka alkohol ses som normalt, medan narkotika beskrivs som något ont, som en avgörande handling mot att bli en outsider.

Vidare beskriver Skårner (2002, s. 10f.) hur narkomaner i den offentliga debatten är nära associerade med ett moraliskt och personligt förfall samt en trytande viljestyrka. Narkomaner förknippas med det icke önskvärda inom den svenska kulturen, framför allt en oförmåga att ta ansvar för och ta hand om sig själv. Att hamna i ett drogmissbruk ses därför som att misslyckas som individ, och en narkoman riskerar i hög grad att utsättas för bortträngning och

ett moraliskt fördömande från sin omgivning (Skårner 2002, s. 10f.). För att förklara narkotikamissbruk brukar ofta narkomanen gestaltas som oförmögen till ett rationellt tänkande. Deras beteenden maskeras som effekter av utvärtes krafter, där narkotikan eller narkotikamissbruk blir det agerande subjektet medan människan endast blir ett mottagande objekt. Beroendet framställs som närmast övermäktigt. Lalander (2001, s. 19f) menar att den här typen av diskurs är en strategi som används inom den svenska kulturen för att motarbeta det icke önskvärda i samhället. Narkomanerna kan dock sätta upp ett försvar mot den här systematiska stigmatiseringen, menar Skårner (2002, s. 10f.), genom att framhäva olikheter gentemot den stereotypa bilden och därmed hävda att den egna identiteten inte stämmer överens med samhällets idé om narkomaner.

Begreppet subkultur har använts sparsamt inom svensk narkotikaforskning, och vissa forskare är kritiska mot konceptet. Goldberg (1999) hävdar att begreppet kräver att man identifierar grupper som agerar totalt friställt från det omkringliggande samhällets kultur. Goldberg använder således en annan definition än vad vi gör, och för att förklara hur vi har valt att använda begreppet återknyter vi till Hannerz, Liljeströms och Löfgrens (1983, s. 205) definition av kultur. Den narkomana subkulturen innehåller nämligen gemensamma värderingar, normer, ideal, föreställningar och kunskap som överförs från individ till individ och som fungerar som ett rättesnöre för dess medlemmar. Subkulturen definierar vad som är moraliska handlingar, vilka regler som gäller vid försäljning av narkotika, hur status fastställs, hur myndigheter bör hanteras och hur narkotikans effekter ska uppfattas (Svensson 2007, s. 93). Det här innebär att den potentiellt spelar en viktig roll hos de flesta missbrukare, och inträdet i subkulturer blir därmed viktigt att uppmärksamma. Genom att analysera subkulturens funktion hos den enskilda missbrukaren kan vi bättre förstå varför man söker sig till subkulturer och hur upplevelsen av att ingå i en subkultur påverkar utvecklingen av ett narkotikamissbruk.

3. Teoretiska utgångspunkter

Studiens teoretiska utgångspunkter är Goffmans (2020) teori om stigma och stigmatisering samt Beckers (2006) teori om avvikelser. Genom användningen av Goffmans (2020) teori i kombination med Beckers (2006) får studien två teoretiska perspektiv som kan bidra till analysen av hur utanförskap och stigmatisering påverkar upplevelsen att utveckla ett narkotikamissbruk. Goffmans (2020) teori om stigma är central för att kunna analysera de upplevelser som många droganvändare ger uttryck för och för att förstå hur missbrukare kan tillskrivas ett stigma. Beckers (2006) teori är relevant för att kunna förstå och förklara ett avvikande beteende, dit ett narkotikamissbruk kan räknas. Teorin bidrar till ökad förståelse kring hur missbruket utvecklas i kombination med andra avvikare. De valda teorierna utgår från en symbolisk interaktionism där det sociala samspelet mellan individ och omgivning är centralt för individens utveckling av självkänsla och självbild, samt för förståelsen för skapandet av ett avvikande beteende (Hilte 1996, s. 108).

3.1 Stigma

Vi människor behöver oftast bara en första anblick av en annan människa för att kategorisera hen i en av flera sociala grupper. I denna kategoriseringsprocess har vi också en bild av vilka egenskaper som ses som naturliga för respektive kategori. Utifrån dessa antaganden om de människor vi möter omvandlar vi våra antaganden till krav och normativa förväntningar. Denna kategoriseringsprocess är något vi människor gör medvetet. Snarare blir vi medvetna om dem i takt med att främlingen lever eller inte lever upp till dessa omedvetet ställda krav (Goffman 2020, s. 24).

Om främlingen besitter egenskaper som inte passar in i den kategori vi undermedvetet placerat individen i uppstår en diskrepans mellan vår förväntning och verkligheten, personen ses som annorlunda och tillskrivs ett stigma (Goffman 2020, s. 24). Om vi exempelvis möter en främling som leker med sitt barn kommer vi sannolikt att kategorisera främlingen som en förälder, med de föreställningar och förväntningar om hur en förälder bör bete sig i våra ögon. Om vi skulle se att främlingen samtidigt som leken förtömler med barnet brukar droger lever således inte främlingen upp till våra omedvetna förväntningar.

I vårt medvetande förändras främlingen från endast en förälder till en missbrukare.

Droganvändandet är egenskapen som gör att föräldern tillskrivs ett stigma: en icke önskvärd

egenskap som särskiljer främlingen från den kategori som vi först placerade individen i och från det vi anser som normalt. Det är viktigt att poängtera att även då stigman är egenskaper så är det relationen till betraktaren som avgör huruvida egenskapen är stigmatiserad eller inte. En egenskap som upprör en grupp av betraktare kan bekräfta tillhörighet gentemot en annan grupp av betraktare (Goffman 2020, s. 25). Att använda narkotika kan således bidra till stigmatisering från icke droganvändare, som tycker att sådant bruk är fel. Bland andra droganvändare finns det dock inget stigmatiserande med att använda droger. Det här visar hur relationen till betraktaren avgör huruvida egenskapen är stigmatiserande eller inte.

Goffman (2020, s. 26f.) presenterar tre typer av stigma. Kroppsliga stigman är exempelvis fysiska funktionsvariationer, medan gruppstigma berör individens grupptillhörighet såsom etnicitet, religion eller klass. Det tredje typen är karaktärsstigma, vilka är kopplade till den personliga karaktären och syftar till egenskaper som ohederlighet och viljesvaghet. Dessa är i sin tur egenskaper som tillskrivs missbrukare (jfr. Lalander 2001, s. 199).

Alla typer av stigma leder till samma sak, nämligen betraktarens dom. De icke önskvärda egenskaper som betraktaren inte kan ignorera gör att främlingen skiljer sig från de normala, de som inte avviker från förväntningarna. Enligt Goffman (2020, s. 27) diskrimineras individer som särskiljer sig genom sin stigmatisering. Den här diskrimineringen bidrar på ett oavsiktligt men effektivt sätt till ett begränsande av de stigmatiserades livsmöjligheter.

Goffman (2020, s. 46) menar att stigmatisering lätt kan skapa en känsla av ensamhet och utanförskap. Den stigmatiserade upplever världen som kall och avståndstagande. I flera fall menar dock Goffman (2020, s. 45f.) att dessa människor inser att de inte är så ensamma som de upplever, och att det finns fler människor som står utanför samhället och bär på samma upplevelse av utanförskap. I varandra finner dessa människor en känsla av normalitet, sitt stigma och samhällets avståndstagande till trots. De människor som delar samma stigma, samma erfarenhet av utanförskap och känslan av ensamhet kallar Goffman (2020, s. 45) för "de egna".

Det är inte bara bland "de egna" som de stigmatiserande kan slippa känna utanförskap och ensamhet. Goffman (2020, s. 56f.) menar att det finns en grupp som inte bär på något stigma, men som är sympatiskt inställda till de stigmatiserade. Dessa människor är hjälpsamma och har en förståelse för de stigmatiserades livssituation, och den stigmatiserade behöver inte

känna någon skam gentemot dessa människor. Denna grupp kallar Goffman för "de upplysta". De upplysta är i förhållande till missbrukaren en person som ser förbi missbruket, exempelvis en familjemedlem, socialarbetare eller någon annan som inte dömer utifrån stigmat.

Utifrån presenterad teori är bruk och missbruk av narkotika egenskaper som i många betraktares ögon ses som fel. Oavsett vilken kategori en individ tillhör utan sitt stigma är det droganvändandet som utifrån betraktarens föreställning om det normala definierar individen som besittare av fel egenskaper. Goffmans (2020) teori om stigma och stigmatisering kan bidra med förståelse för en missbrukares livssituation och hur missbrukare betraktas av sin omgivning. Teorin är central för att kunna analysera den stigmatisering som missbrukare upplever, och hur den upplevelsen kan bidra till utvecklingen av ett missbruk.

3.2 Skapandet av det avvikande

Beckers (2006, s. 17) teori om avvikelser fokuserar också på de individer som betraktas avvika från de föreställningar om normalitet som det resterande samhället utgår ifrån. Enligt Becker (2006, s. 17) skapar alla sociala grupper ett antal gemensamma regler, och det är dessa regler som definierar huruvida en handling betraktas som rätt eller fel. När en regel är etablerad inom en social grupp kan den som gruppen anser ha brutit mot regeln ses som någon gruppen inte kan lita på, en avvikare. Begreppet avvikare har dock en dubbel betydelse. Om den som gruppen ser som en regelbrytare inte accepterar sin dom, eller anser att gruppen som utdelat domen inte har mandat att göra det, kan avvikaren själv se sina domare som avvikare. Dessa regler kan vara både formella, till exempel en lagstiftning, eller informella och upprätthållas genom informella sanktioner av grupper i samhället (Becker 2006, s. 17).

Utifrån Beckers (2006, s. 22f.) teori är inte avvikelser en produkt av individuella beteenden eller egenskaper. I stället är avvikelser skapade av samhället. Sociala grupper skapar avvikelser genom att upprätthålla regler som de har skapat gemensamt. När dessa regler överträds utgörs en avvikelse och regelbrytaren drabbas av sanktioner. Således skapas en avvikare genom att den sociala gruppen ger individen en etikett, exempelvis missbrukare. Etiketten placeras utifrån att den sociala gruppen anser att den som brukar droger bryter mot den gemensamt skapade regeln som bygger på att inte bruka droger. Precis som Goffman (2020) säger att ett stigma skapas av dess betraktare menar Becker (2006, s. 24) att huruvida en handling är avvikande eller inte beror på omgivningens reaktioner.

Hur starkt en handling betraktas som avvikande beror på vem som utför handlingen, och vem som upplever sig ha skadats av den. Regler tenderar att appliceras mer på vissa individer än på andra (Becker 2006, s. 25). Utifrån det här perspektivet kan man förklara varför personer som blivit tilldelade etiketten missbrukare i högre utsträckning upplever ett utanförskap från samhället. Dessa människor döms hårdare för sina regelöverträdelser än andra, då de redan bär på en etikett (Becker 2006, s. 25).

Becker (2006, s. 35) menar att avvikande handlingar tenderar att uppfattas som motiverade. Den som begår en avvikande handling gör det med vetskapen om att handlingen kommer ses som avvikande. Genom att bli påkommen med sin avvikelse och i förlängningen etiketterad utifrån sin handling kommer avvikaren att bli behandlad utifrån den generella bilden av sin etikett, exempelvis en missbrukare. Det här skapar en självuppfyllande profetia där avvikaren identifierar sig med de egenskaper som den sociala gruppen tillskriver hen. Genom sin etikett tenderar individen att bli avskuren från deltagande i sociala grupper som individen tidigare hade tillträde till. Etiketten i sig leder till ett ökat avvikande beteende genom detta sociala avståndstagande. Att sluta med den avvikande handlingen behöver heller inte leda till ett välkomnande tillbaka till den sociala gruppen (Becker 2006, s. 35–43). Exempelvis kan en droganvändare som slutar med det avvikande beteendet – att bruka droger – fortfarande ses som en missbrukare av sin omgivning.

Vad som bidrar till ett djupare avvikande beteende är att söka sig till andra avvikare. Om en droganvändare vänder sig till andra droganvändare har det en stor effekt på avvikarens självbild. Genom att gå med i en avvikargrupp delar medlemmarna förutom sin avvikelse även en känsla av ett gemensamt öde och att de står enade mot den grupp som dömt dem. Ur dessa känslor växer en avvikande subkultur fram, och subkulturen befäster den avvikaridentitet som individen har fått genom sin etikett (Becker 2006, s. 44). En effekt av att gå med i dessa avvikande subgrupper är att medlemmarna lär sig att fortsätta med sitt avvikande beteende av varandra. En oerfaren droganvändare kan lära sig av mer erfarna hur ett narkotikamissbruk kan skötas så smidigt som möjligt. På så sätt menar Becker (2006, s. 44f.) att sannolikheten för att en individ fortsätter med sitt droganvändande och utvecklar det vidare ökar genom deltagandet i dessa avvikargrupper.

I artikeln “Becoming a marijuana user” beskriver Becker (1953, s. 241f.) hur ingen kan fortsätta med bruket av cannabis utan att genomgå en process, där brukaren först lär sig att

använda drogen på rätt sätt, sedan att känna drogens effekter och sist att uppskatta känslan av att vara påverkad. Under denna process utvecklas en motivation för att fortsätta använda drogen som inte fanns vid drogdebuten, då motivationen är beroende av en föreställning kring drogen som endast kan växa fram i takt med ett fortsatt bruk. Becker (1953, s. 238) menar att det bästa sättet för en oerfaren cannabisbrukare att utveckla denna process är att söka sig till erfarna användare som kan visa hur drogen brukas, upplevs och avnjuts på bästa sätt. På så sätt är avvikargrupper viktiga i utvecklingen av ett cannabisbruk, då gruppens erfarna missbrukare hjälper de oerfarna genom processen och sprider vidare deras föreställningar kring drogen som den oerfarne därefter tar med sig in i sitt missbruk (Becker 1953, s. 242).

Beckers (2006) teori om avvikelse tillför en dimension till analysen om varför en individ väljer att begå en avvikande handling, varför en individ söker sig till avvikande subkulturer och varför en individ fortsätter med det avvikande beteendet. Det skiljer sig åt från Goffmans (2020) teori genom att individen inte på samma sätt kan välja bort den stigmatisering som hen utsätts för. Beckers (2006) teori är relevant för analysen då den ger en möjlig förklaring till hur utvecklingen av ett missbruk kan gå till. Genom att bli etiketterad och utfrys av sociala grupper som individen tidigare haft tillträde till öppnas möjligheten för att söka sig till likasinnade avvikargrupper. I dessa grupper lär sig individen av mer erfarna droganvändare hur bruket kan fortlöpa, samtidigt som individen blir socialt accepterad av människor som hen kan identifiera sig med.

4. Metod och metodologiska överväganden

Avsnittet inleds med en beskrivning av studiens kvalitativa metodologiska ansats. Därefter följer en redogörelse för studiens urval och urvalsmetoder, samt en kortare beskrivning av relevanta källkritiska kriterier gällande empirin. Vidare redovisas bearbetningsprocessen och analysen, följt av en diskussion kring metoden med fokus på dess tillförlitlighet, dess förtjänster och begränsningar samt författarnas förförståelse. Sist kommer en diskussion om eventuella forskningsetiska överväganden samt en beskrivning av undersökningens arbetsfördelning.

4.1 Metodologisk ansats

Studiens syfte och mål var att undersöka hur människor beskriver upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk, och vi valde därför att tillämpa en kvalitativ forskningsstrategi. Den kvalitativa ansatsen karakteriseras som tolkningsinriktad och konstruktionistisk, vilket innebär att tyngden ligger på hur deltagarna i en viss miljö tolkar sin verklighet, samt att studien har utgått från en syn på omvärlden som konstruerad, kontextberoende och subjektiv (Bryman 2018, s. 454f.). Socialkonstruktivismen bygger på föreställningen om att sociala fenomen endast existerar som resultat av samspel mellan individer, och menar att allt kan dekonstrueras och undersökas (Johansson & Lalander 2018, s. 65ff.). Lind (2015, s. 125) beskriver också hur kvalitativa data ofta ger en komplex beskrivning av de undersökta fenomenen. Samtliga av dessa egenskaper passar väl in med vårt syfte, eftersom intresset i studien har varit att ta fram en flerdimensionell bild av hur missbrukare beskriver och upplever sin situation snarare än hur situationen ser ut enligt kvantifierbara och beständiga data.

Metoden som användes i studien var en kvalitativ innehållsanalys, vilken undersöker olika typer av dokument för att tolka deras budskap, avsikter eller meningsstrukturer (Hällgren Graneheim & Lundman 2008, s. 159f.). I vårt fall utgjordes dokumenten av tidigare narkotikamissbrukares livshistorier så som de berättas i poddsändningar. Befintliga intervjuer i poddavsnitt valdes framför personliga intervjuer på grund av svårigheterna med att få till möten på plats under pandemin. Möjligheterna kring digitala möten diskuterades, men vi ansåg att formatet löpte en risk att påverka skapandet av en allians och ett förtroende mellan oss och intervjupersonerna, samt göra det svårare för dem att diskutera känsliga ämnen. Poddsändningar valdes framför liknande livshistorier publicerade på bloggar, då vi var mer

intresserade av det friare samtalet som förekommer i en poddsändning snarare än en strukturerad och omarbetad text. Metoden valdes ut eftersom studien ämnade att vara en utforskande undersökning som på ett adekvat sätt kunde generera svar på våra frågeställningar. För att uppnå ett sådant resultat behövde metoden kunna hantera och söka mening i större textmängder, och dataunderlaget behövde vara baserat på enskilda individers uttalanden. En annan fördel med en innehållsanalys är att underlaget är oberoende av undersökaren (Lind 2015, s. 128), vilket medförde en minskad risk för undermedvetet ledande frågor samt en mer öppen utgångspunkt inför analysen.

4.2 Urval

Studien har använt sig av två urvalsnivåer. Båda har utgjorts av kriteriestyrda urval, vilka är en typ av målstyrda urval där man väljer ut samtliga individer eller enheter som uppfyller ett eller flera kriterier (Bryman 2018, s. 497). Den första urvalsnivån handlade om vilken målgrupp som studien avsåg att studera, nämligen före detta missbrukare. Kriterierna blev därmed narkotikamissbrukare som har medverkat i avsnitt av olika poddsändningar och där berättat om sina liv. För att hitta avsnitt som stämde in på kriterierna genomsöktes i första hand program som fokuserade på temat i form av *Beroendepodden* och *Medberoendepodden*, men även *Verkligheten i P3* som hade mer skilda ämnesval. Dessa tre poddkanaler valdes även då samtliga har över åttio avsnitt vilket stärker anonymiteten för våra respondenter. Den första sällningen skedde med hjälp av avsnittens beskrivningar.

På den andra urvalsnivån ville vi sälla bland dessa berättelser för att få fram de som var relevanta för frågeställningarna. Eftersom studiens syfte var att undersöka upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk så blev kriterierna att missbrukarna måste ha fokuserat på det skeendet i sin berättelse, snarare än behandlingen och vägen ut ur missbruket. I den här fasen gjorde vi överskådliga genomlysningar av tidigare utvalt material för att finna de relevanta avsnitten. Lind (2015, s. 130) beskriver hur man i kvalitativa undersökningar vill sträva efter att identifiera ett underlag som är så relevant och rikt på empirisk information som möjligt, och vi ansåg att genom att välja ut personer som i sina berättelser riktade uppmärksamheten mot utvecklandet av ett missbruk skulle vi utvinna ett innehållsrikt dataunderlag i relation till våra frågeställningar.

4.3 Material och respondenter

Materialet har hämtats från tre olika kanaler för poddsändningar. Dessa tre kanaler valdes ut då vi fann poddavsnitt som passade in på vårt syfte. Som tidigare nämnt var dessa *Beroendepodden*, *Medberoendepodden* och *Verkligheten i P3*. *Beroendepoddens* syfte är att prata om alla olika sorter av beroende för att ge en bredare bild av missbruksproblematiken. Intervjuerna i poddsändning leds av Annelie som själv är en tidigare missbrukare. Intervjupersonerna är människor som tagit sig ut ur olika beroenden, missbruk och medberoenden. Samtalen behandlar utöver missbruk bland annat psykisk ohälsa, ångest och kriminalitet. *Medberoendepoddens* intervjuer leds av Ida Högström som själv lidit av medberoende. Kanalens syfte är att fördjupa sig i begreppet medberoende. För att göra detta intervjuar Ida psykologer, föreläsare, författare eller personer med egna erfarenheter kopplade till medberoende. Ämnen som tas upp är exempelvis medberoende, missbruk, psykisk ohälsa, uppväxt och stigmatisering/skam. *Verkligheten i P3* skiljer sig från de ovanstående kanalerna då den inte enbart fokuserar på missbruksrelaterade problem. Poddkanalens syfte är att låta människor med en ovanlig livshistoria få berätta om sitt liv, vilket gör att det finns en bred innehållsvariation och att vitt åtskilda ämnen diskuteras.

I studien har alla respondenter anonymiserats och benämns som respondent 1–9. Gemensamt för samtliga respondenter är att de alla är tidigare narkotikamissbrukare samt att de valt att dela sin livshistoria i en poddsändning.

Respondent 1: Man. 25 år. Brukade narkotika i fem år. Blandmissbruk med kokain som huvudsaklig drog.

Respondent 2: Kvinna. 36 år. Brukade narkotika i tjugo år. Blandmissbruk med heroin som huvudsaklig drog.

Respondent 3: Kvinna. 23 år. Brukade narkotika i åtta år. Blandmissbruk med amfetamin som huvudsaklig drog.

Respondent 4: Man. 20 år. Brukade narkotika i fem år. Blandmissbruk med cannabis som huvudsaklig drog.

Respondent 5: Man. 52 år. Brukade narkotika i nitton år. Blandmissbruk utan uttalad huvudsaklig drog.

Respondent 6: Kvinna. 34 år. Brukade narkotika i tretton år. Blandmissbruk med heroin som huvudsaklig drog.

Respondent 7: Kvinna. 37 år. Brukade narkotika i fem år. Blandmissbruk med heroin som huvudsaklig drog.

Respondent 8: Man. 62 år. brukade narkotika i trettiosju år. Blandmissbruk med kokain som huvudsaklig drog.

Respondent 9: Man. 37 år. Brukade narkotika i fjorton år. Blandmissbruk med cannabis som huvudsaklig drog.

4.4 Bearbetning och innehållsanalys

Bearbetningen av dataunderlaget inleddes med att transkribera innehållet i de utvalda poddavsnitten. Därefter lästes transkriptionerna noggrant vid flera tillfällen, då intressanta förhållanden kan bli synliga först vid upprepade genomgångar av dataunderlaget (Jönson 2010, s. 56). Transkriptionerna genomlästes dessutom separat av båda författarna för att inte färgas av varandras analys och därmed löpa risken för att missa relevant innehåll. Analysen inleddes genom att kondensera betydelsefulla delar av dokumenten till meningsenheter, utgjorda av ord, meningar eller kortare stycken. Dessa meningsenheter abstraherades i linje med den process som skildras av Hällgren Graneheim och Lundman (2008, s. 162–164) och försågs med koder, vilka är etiketter som används för att kortfattat beskriva innehållet hos en meningsenhet. Exempel på koder som användes var “ätstörningar”, “dålig självkänsla”, “börjar med alkohol” och “isolation gentemot familjen”. Vid den här fasen jämförde de båda uppsatsförfattarna sina framtagna koder och synkroniserade sina resultat.

Koderna grupperades därefter i kategorier. Dessa strukturerades så att de enligt vad Hällgren Graneheim och Lundman (2008, s. 163) beskriver blev internt homogena och externt heterogena, nämligen att deras innehåll var nära relaterat men tydligt avskilt från övriga kategorier. Vi såg också till att kategorierna blev uttömmande och ömsesidigt uteslutande. Inga koder lämnades alltså utan tillhörande kategori eller tillhörde mer än en kategori.

Exempel på kategorier som framkom var “uppväxt”, “vägen in/första kontakten”, “gateway-hypotesen”, “receptbelagda mediciner”, “psykisk ohälsa”, “utanförskap”, “kultur/subkultur” och “stigmatisering”.

Slutligen studerade vi kategorierna för att hitta teman som kunde sammanlänka det underliggande innehållet. Ett tema beskrivs som en röd tråd av mening som återkommer genom kategorierna (Hällgren Graneheim & Lundman 2008, s. 164), och de teman som vi beslutade oss för var “uppväxtens betydelse”, “upplevelsen av drogdebuten” samt “från bruk till missbruk”. De första två grundade sig i varsin kategori (“uppväxt” och “vägen in/första kontakten”), till vilka andra kategorier fördes såsom “psykisk ohälsa”, “utanförskap” och “gateway-hypotesen”. Det sista temat hade ingen enhetlig motsvarighet bland kategorierna, utan var ett genomgående mönster hos flera av dem, bland andra “kultur/subkultur” och “stigmatisering”. Dessa tre teman användes för att uttrycka skillnader och likheter i de undersöka livsberättelserna.

4.5 Metoddiskussion

4.5.1 Undersökningens tillförlitlighet

För att garantera studiens tillförlitlighet har kriterierna trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt möjligheten att styrka och konfirmera tagits i beaktande, så som de framställs i Bryman (2018, s. 467). Trovärdighet innebär att det bör finnas en överensstämmelse mellan resultatet och metoden som har använts för att producera det (Bryman 2018, s. 467), vilket har säkerställts genom att beskriva forskningsprocessen så utförligt som möjligt, inklusive dess förtjänster och begränsningar. Under analysavsnittet har vi styrkt våra observationer med citat i en rimlig utsträckning för att ge en transparent bild av dataunderlaget. Eftersom studien är baserad på allmänt tillgängliga virtuella dokument är förutsättningarna dessutom desamma för andra forskare som önskar upprepa studien.

Överförbarhet innebär den utsträckning i vilken studiens resultat kan appliceras på andra sociala miljöer och situationer (Bryman 2018, s. 467f.). Här går det att observera brister i metoden, då dess kvalitativa natur och kriteriestyrda urval medför att resultaten inte kan ses som representativa för någon annan grupp än den specifika samling individer som studien har undersökt. Den här tendensen stärks dessutom av studiens val av dataunderlag.

Poddsändningar är till sin natur ofta bearbetade och filtrerade, vilket innebär att livsberättelserna som undersöktes har genomgått en redigeringsprocess och därför inte

nödvändigtvis representerar personens egentliga upplevelse. Eventuella frågor och förberedande material inför poddsändningen kan också ha fört livsberättelserna i vissa riktningar.

För att säkerställa studiens pålitlighet skapade vi i enlighet med vad Bryman (2018, s. 468f.) rekommenderar en fullständig redogörelse för undersökningens alla faser, vilket inkluderar val av dataunderlag, transkriptioner, koder och kategorier. Dessa har kontinuerligt granskats för att se till att slutsatser och påståenden i analysen är berättigade. Vår handledare har också tjänat som en utomstående blick, och granskat undersökningen och bidragit med konstruktiv kritik genom hela processen. Slutligen är även ovan nämnda transparens gällande metod och dataunderlag relevanta för en ökad pålitlighet.

Möjligheten att styrka och konfirmera innebär att inte låta personliga värderingar eller studiens teoretiska inriktning påverka dess utförande och slutsatser, utan i stället till den grad det är möjligt upprätthålla objektivitet (Bryman 2018, s. 470). På grund av studiens natur har det här dock inte varit helt genomförbart. Teorierna valdes inte ut förrän kodningsprocessen hade slutförts, men den teoretiska inriktningen har varit högst framträdande i analysen. Det bör även nämnas att vi med största sannolikhet har låtit subjektiva värderingar färga studien eller avgöra dess inriktning. Den här personliga påverkan har aldrig skett medvetet, men är en logisk följd av en så pass öppen innehållsanalys.

4.5.2 Källkritik

Innan dataunderlaget togs till bruk i studien bedömdes det med avseende på kvalitet. Till hjälp i granskningen använde vi oss av Bryman (2018, s. 657) som hänvisar till fyra bedömningskriterier: autenticitet, trovärdighet, representativitet samt meningsfullhet. Autenticitet handlar om huruvida dokumentet är äkta eller fabricerat och var därmed högst relevant för studien, då syftet var att undersöka faktiska droganvändares livshistorier. I vår position var det föga möjligt att kontrollera de enskilda personerna som medverkade. I stället fick vi förlita oss på valet av poddsändningar, då samtliga bedömdes vara väl etablerade och därmed inte benägna att ljuga om sina gäster.

Trovärdighetskriteriet var mindre aktuellt, då studien hade en socialkonstruktivistisk utgångspunkt och det därmed inte existerade någon objektiv verklighet som berättelserna kunde avvika från. Allt innehåll och alla upplevelser i livshistorierna undersöktes enligt

samma ramar. Representativitet ställer frågan om materialet är typiskt baserat på den kategori den tillhör (Bryman 2018, s. 657), vilket inte heller var av vidare betydelse för studien då den tittade på individuella livsberättelser oavsett om dessa tillhörde normen eller inte. Det sista kriteriet är meningsfullhet, nämligen om materialet är tydligt och begripligt (Bryman 2018, s. 657), vilket självfallet var relevant för att möjliggöra en kodningsprocess och analys av berättelserna. Materialet bedömdes för detta kriterium i samband med den andra urvalsprocessen, då vi gjorde en överskådlig genomlysning av relevanta avsnitt. Inga avsnitt behövde dömas ut på grund av deras begriplighet.

4.6.3 Förförståelse

Inför studien hade båda uppsatsförfattarna en grundläggande förförståelse för koncepten kring missbruk och narkotika, majoriteten av vilken de hade tillgodogjort sig under utbildningen på socionomprogrammet. Vidare hade en av författarna erfarenhet av att ha arbetat på ett behandlingshem och hade därmed ytterligare kunskap om hur livet kan te sig som narkotikamissbrukare. Den här kunskapen härledde sig både från handledning av övrig personal och från berättelser och samtal med klienterna.

4.6 Forskningsetiska överväganden

Varje studie behöver ta i beaktande de etiska lagar och överenskommelser som finns inom forskarsamhället, vilka enligt Lind (2015, s. 133) reglerar hur forskare ska förhålla sig till de individer och sammanhang som studeras. Utgångspunkter ligger i att vetenskapens kunskapsintressen aldrig får påverka dessa individer negativt. Vetenskapsrådet (2002, s. 6) har konkretiserat de forskningsetiska principerna och presenterat fyra huvudkrav på forskningen, nämligen informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om vilka villkor som gäller för deras medverkande och vilken uppgift de har i projektet (Vetenskapsrådet 2002, s. 7). Vår studie är en innehållsanalys av redan publicerade berättelser, och det fanns därmed inga aktiva deltagare i undersökningen. Vid sådana tillfällen menar Vetenskapsrådet (2002, s. 8) att huruvida information bör lämnas ut ska bedömas från fall till fall. Vår bedömning var att trots att berättelserna var publicerade med syftet att delas för allmänheten, så kontaktades upphovspersonen och informerades om att deras berättelse skulle användas i en vetenskaplig studie. Det här beslutet baserades på att

publicerade inlägg på internet inte säkert kan betecknas som offentliga dokument, samt att vissa av berättelserna innehöll känslig information.

Samtyckeskravet innebär att forskaren ska motta undersökningsdeltagarnas samtycke. Vetenskapsrådet (2002, s. 9) påpekar att det här inte gäller när informationen har hämtats via till exempel massmedier, men som beskrivet ovan så ansåg vi att det var tveksamt om en personlig berättelse i en poddsändning kunde räknas som ett offentligt dokument. Därför kontaktades samtliga upphovspersoner även i den här frågan, och gav sitt samtycke till att berättelserna användes som dataunderlag.

Konfidentialitetskravet innebär att alla personliga uppgifter ska lagras och rapporteras på ett sådant sätt att det för en utomstående inte går att identifiera enskilda människor (Vetenskapsrådet 2002, s. 12). Även det här kravet bryter inte vår studie mot, då vi har anonymiserat individerna vars berättelser används som dataunderlag. Det bör noteras att flera av dessa individer förmodligen redan har publicerat personlig information i och med sina berättelser, men även i dessa fall har vi dolt och anonymiserat informationen. Det sista kravet är nyttjandekravet, vilket innebär att personliga uppgifter insamlade för forskningsändamål inte får användas i icke-vetenskapliga syften (Vetenskapsrådet 2002, s. 14). Det här har inte skett med dataunderlaget i vår studie, utan dess användningsområde har varit begränsat till det vi har specificerat i metodavsnittet. Sammanfattningsvis går det därmed att konstatera att vår studie inte har brutit mot någon av de forskningsetiska principerna.

4.7 Arbetsfördelning

Arbetsfördelningen har varit medvetet varierad under studiens gång. Under förarbetet har vi haft huvudansvar för olika avsnitt; Felix Dalquist skrev merparten av problemformuleringen, syftet, frågeställningen samt teorin, medan Sofia Mihopoulos skrev större delen av avsnitten om tidigare forskning och metod. Alla delar har bearbetats gemensamt efter det.

Transkriberingen av dataunderlaget delades upp mellan oss. Analysen och slutdiskussionen skrevs och bearbetades gemensamt. Som beskrivet ovan har transkriberingarna lästs igenom av båda författarna separat, varpå gemensamma koder har identifierats och teman har etablerats.

5. Resultat och analys

Materialet analyseras i form av tre olika teman: “uppväxtens betydelse”, “upplevelsen av drogdebuten” samt “från bruk till missbruk”. Analysen av dataunderlaget ämnar att ge en tydligare inblick i upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk. Utifrån respondenternas berättelser identifierades ovan nämnda teman som viktiga för att få svar på våra frågeställningar.

5.1 Uppväxtens betydelse

I följande avsnitt analyseras respondenternas upplevelse av tiden före drogdebuten i relation till utvecklingen av sitt narkotikabruk. Samtliga respondenter beskriver olika former av psykisk ohälsa som har bidragit till att de har sökt sig till droger och senare utvecklat ett narkotikamissbruk.

Samtliga av våra respondenter beskriver hur de led av psykisk ohälsa under uppväxten. Den psykiska ohälsan hade olika skepnader och påverkade våra respondenter i olika utsträckning, men alla uppger att den var närvarande. Respondent 2 beskriver hur hon inte vet var den psykiska ohälsan kom från, men att hon vaknade en dag med känslan av att livet var mörkt och kallt. Hon beskriver en påtaglig rädsla för att aldrig mer kunna uppleva ett lugn eller känna lycka. Dessa känslor ledde till att respondenten utvecklade ett självskadebeteende och genom kontakt med sjukvården fick hon antidepressiv medicin. På grund av sitt mående hoppade respondent 2 av gymnasiet och planerade att prova alla tänkbara medel i jakten på något som kunde hjälpa mot hennes psykiska ohälsa. Respondenten beskriver hur hon medvetet sökte sig till droger på grund av sin hälsa:

Och se om någon av dem kan hjälpa mot depression och ångest och sömnproblem och allt det här. Så det var inte bara att jag halkade in på ett bananskal, utan jag visste vad jag gjorde (Respondent 2).

Respondent 3 berättar hur hon led av anorexi, självskadebeteende och låg självkänsla under mellan- och högstadiet. I ett försök att ta kontroll över den låga självkänslan och ångesten utvecklade hon självsvält och ett självskadebeteende. På en fest kom respondent 3 i kontakt med alkohol och snart därefter testade hon cannabis för första gången. Genom dessa

substanser beskriver respondentent hur hon upplevde en känsla av välmående för första gången på länge:

För mig så var först alkoholen och sen drogerna lösningen på problemet. Jag hade inte mått bra och mådde bra när jag använde (Respondent 3).

Att psykisk ohälsa bidrar till en ökad risk för att hamna i ett narkotikamissbruk har tidigare visats av Olausson (2008, s. 15) som hävdar att i fall av samsjuklighet föregår den psykiska ohälsan nästan alltid narkotikamissbruket. Hawkins (2009, s. 201) presenterar fyra generella modeller om hur samsjuklighet med psykisk ohälsa skulle kunna uppkomma. De två beskrivna respondenterna passar in på modell två, nämligen inledande psykisk ohälsa som medför en ökad risk för narkotikamissbruk. Respondent 2 är väldigt tydlig med att hon inte råkade börja med droger, utan att det var ett medvetet val att söka sig till drogerna. Detta är precis vad Svensson (2007, s. 134) säger i sin studie där hans respondenter beskrev hur deras väg in i ett missbruk skedde på grund av ett medvetet val snarare än avsiktslöst.

Respondent 6 beskriver en uppväxt i den övre medelklassen där prestation och yta var väldigt viktiga. Hon hade bra betyg i skolan, många kompisar och från utsidan såg allt perfekt ut. Inombords beskriver dock respondentent hur hon mådde dåligt och led av låg självkänsla. Som barn fick hon ofta höra hur hon borde gå ned i vikt och hur det var viktigt att vara smal. Respondentent blev ständigt jämförd med sina syskon, och kände inte att hon passade in i familjen. Den enda gången som hon fick uppmärksamhet var det kopplat till prestation. Efter gymnasiet beskriver respondent 6 hur hon medvetet gjorde revolt mot familjen. Hon började bruka droger och festa sju dagar i veckan för att komma bort från den ständiga jämförelsen med sina syskon och den mall som familjen försökte applicera på henne. Respondentent beskriver en känsla av att inte passa in och upplevde sig avvika från det som familjen ansåg var normalt.

Utifrån Goffmans teori om stigma (2020, s. 27) går det att förstå hur respondentent inte upplevde sig passa in i familjens bild av det normala. Här är det alltså inte egenskaper som tillskrivs en missbrukare som stigmatiserades, utan föreställningar om att vara smal som respondentent beskriver att hon inte kunde leva upp till. Det är anmärkningsvärt hur respondent 6 långt innan hon fastnade i ett missbruk beskriver en känsla som går att förstå utifrån Goffmans (2020, s. 27). Känslan av att inte vara accepterad av sin egen familj. För att förstå hur det här är viktigt i relation till utvecklingen av ett narkotikamissbruk kan vi

använda Beckers (2006) teori om avvikelser. Becker (2006, s. 35) menar att avvikande handlingar ofta sker medvetet och motiverat. Genom vetenskapen om att handlingen kommer ses som avvikande blir det ett sätt att komma bort från den sociala gruppen – i det här fallet familjen – och deras regler och föreställningar om normalitet. När respondenten gjorde revolt i form av att börja festa och bruka droger, går det utifrån Becker (2020) att se hur respondenten blir utpekad som en avvikare och sökte sig därefter medvetet bort från familjen. Respondent 6 berättelse visar även hur en tidig stigmatisering kan leda till att en individ söker sig vidare till avvikargrupper, i detta fall bestående av droganvändare.

Respondent 2 och 3 sökte sig till droger i syfte att må bättre, vilket skiljer sig från respondent 6 vars psykiska ohälsa och stigmatisering ledde till att hon sökte sig bort från familjen genom ett avvikande beteende. Respondenternas väg till droger såg olika ut, men det var fortfarande den psykiska ohälsan som drev dem mot missbruket. Respondent 6 beskriver den nya värld som öppnades när hon bröt sig loss från familjen och dess sociala regler:

Det var en helt ny värld som öppnades. Speciellt när jag tog droger första gången så var jag helad, eller vad jag ska säga. Jag kände wow, varför har jag inte testat det här tidigare? Så jag trivdes väldigt mycket i den här världen. Men det handlade bara om att komma bort från mig själv (Respondent 6).

Respondent 4 är den av våra respondenter som mest utförligt beskriver sin uppväxt i kombination med psykisk ohälsa. Den här respondenten beskriver känslan av ett utanförskap från väldigt tidig ålder. Utanförskapet började då hans mamma träffade en ny man och han inte längre kände sig lika viktig. Känslan av utanförskap växte i takt med att familjen flyttade runt mycket under uppväxten och respondenten aldrig fann en trygg plats där han kunde skaffa sig kompisar eller känna sig lugn. Som han själv beskriver det:

För mamma har alltid varit bekräftelsesökande och alltid tyckt att det är någonting som inte riktigt passar. "Men jag tar och flyttar." Det har alltid varit hennes svar på saken, att vi flyttar och vi har flyttat så många gånger. Och därför har jag aldrig känt att nu bor vi här, vad skönt (Respondent 4).

De många flyttarna följdes upp av mobbning och ytterligare utanförskap på de nya platserna där familjen hamnade. Respondent 4 beskriver en vardag där hans klasskamrater mobbade honom genom att punktera hans cykel och spotta på hans sadel. Ofta gick vår respondent hem gråtandes från skolan. Respondenten beskriver en uppväxt där han ständigt kände sig utanför:

Jag har alltid haft den här känslan att jag är med i något sjukt experiment. Det här att människorna som går här är inte som jag, det måste vara kameror någonstans. För att jag är fan inte som någon, det kan inte vara så att jag är av samma art som de här människorna. Det går inte. Det var verkligen det här med att vara annorlunda, och jag vet inte riktigt hur jag ska beskriva det. Men just det här med att känna sig fruktansvärt annorlunda, mindre värd än alla andra (Respondent 4).

Trots detta utanförskap hade respondent 4 en person i sin närhet som inte dömde, som bekräftade och gav honom en känsla av tillhörighet. En sådan person skulle Goffman (2020, s. 56f.) referera till som "en upplyst". Vår respondent beskriver denna person på ett ömt och kärleksfullt vis:

Men det fanns en människa som kunde vara med mig och det kändes som att jag glömde bort det där tomrummet. Det var min morfar. Han och jag, vi var bästa polare. Vi umgicks varje dag efter skolan. Och när jag kom hem från skolan och mådde dåligt för vad folk hade gjort mot mig så han la han bara armarna om mig och sa att du har i alla fall mig (Respondent 4).

Denna person slits dock tragiskt bort från respondent 4 i och med en bilolycka under tonåren. I kombination med bilolyckan utvecklar respondenten en depression som han lindrar med alkohol. Första kontakten med alkohol är enbart positiv och den tomhet och sorg han hade burit på försvann i berusningen. Efter en tids regelbundet brukande av alkohol beskriver respondent 4 hur han tillsammans med en kompis ville prova cannabis. Han berättar hur de två var nyfikna på drogen och kom överens om att de under det kommande sommarlovet skulle testa att röka på. Första kontakten med droger skedde således medvetet och med nyfikenhet som drivkraft, precis som Lalander tidigare har visat (2001, s. 47).

Det finns ett mönster bland våra respondenter där psykisk ohälsa under uppväxten beskrivs som en förklaring till att de senare sökte sig till droger. I vissa fall, som med respondent 2 och 3, är kopplingen tydligare då drogen sågs som lösningen på deras ohälsa. I exemplet med respondent 6 fungerade även droger som hjälp mot den psykiska ohälsan, även om det beskrevs som ett avvikande beteende för att bryta sig loss från familjens stigmatisering och sociala regler. Respondent 4, som är den respondent som beskriver sin uppväxt mest detaljerat, beskriver hur utanförskap och stigmatisering från allt han mötte gjorde att han kände sig väldigt annorlunda, men det är trots allt en depression som beskrivs ligga till grund för att han sökte sig till alkohol och cannabis.

Kopplingen mellan psykisk ohälsa, utanförskap och missbruk som vi ser bland respondenterna bekräftar tidigare forskningsresultat. Kranzler och Liebowitz (1988, s. 867) visar hur den traditionella synen på förhållandet mellan psykisk ohälsa och missbruk har varit att psykisk ohälsa leder till narkotikamissbruk, där det senare blir ett försök att själv få bot på de symtom som härstammar från det dåliga måendet. Chukwuorji et al. (2019, s. 134) har på ett liknande sätt visat att människor som befinner sig i ett socialt utanförskap lider en betydligt större risk att hamna i ett narkotikamissbruk. Utifrån Goffmans (2020) teori om stigma och stigmatisering går det att tolka det som att våra respondenter redan under uppväxten bar på ett stigma i form av psykisk ohälsa. Upplevelsen av att betraktas som annorlunda tar de sedan med sig in i missbruket. Med Beckers (2006) teori om avvikelse är det även lättare att förstå hur den psykiska ohälsan bidrog till att respondenterna medvetet begick en avvikande handling i form av att börja bruka droger. Den psykiska ohälsan skapade för en del av våra respondenter en upplevelse av stigmatisering som gjorde så att våra respondenter sökte sig till droger och senare utvecklade ett missbruk. För andra blev drogerna ett sätt att hantera ångest på, att fly från verkligheten.

Det här avsnittet har behandlat psykisk ohälsa under uppväxten i kombination med utvecklingen av respondenternas missbruk. Vi har lyft fram tidigare forskning som bekräftar risken för att utveckla ett missbruk om en individ lider av psykisk ohälsa, samt den stigmatisering som många av våra respondenter beskriver att de har blivit utsatta för på grund av sin psykiska ohälsa. Det går att diskutera huruvida en persons uppväxt ska betraktas som en del i utvecklandet av ett missbruk. Å ena sidan går det att påstå att utvecklingen av ett missbruk börjar i samband med att en individ provar droger för första gången, men å andra sidan går det att argumentera för att det finns händelser i individens uppväxt som senare får hen att närma sig droger. Goldman (2012 s, 61) menar att de människor som utvecklar ett narkotikamissbruk ofta har negativa livserfarenheter med sig från tiden innan de började experimentera med droger. Vi är medvetna om att väldigt många personer som lider av psykisk ohälsa aldrig söker sig till droger, men vi kan inte bortse från det faktum att för samtliga av våra respondenter var den psykiska ohälsan under uppväxten så pass bidragande till deras utvecklade av ett missbruk att de själva valde att berätta om den.

5.2 Upplevelsen av drogdebuten

I följande avsnitt analyseras respondenternas upplevelse av sin drogdebut i relation till utvecklingen av sitt narkotikabruk. Det går att urskilja ett mönster där våra respondenter beskriver olika positiva upplevelser och sociala vinningar genom sina drogdebuter. Hur dessa upplevelser skiljer sig åt bidrar till analysen, då utvecklingen av ett missbruk kan se olika ut. Respondenterna angav att de alla var unga – den äldsta 21 år – när de provade droger för första gången.

Respondent 9 berättar utförligt om sin drogdebut och sticker ut då hans drogdebut föregick hans alkoholdebut, något som är ovanligt både bland våra respondenter och enligt tidigare forskning. Han beskriver hur han rökte sin första joint tillsammans med ett stort kompisgäng utanför en fritidsgård. Enligt vår respondent var det inte gruppsyck eller tvång som fick honom att ta sitt första bloss, utan snarare ett bekräftelsebehov. Respondenten beskriver hur han ville vara en person som provade droger, för att få bekräftelse av gänget som redan brukade. Effekten av drogen i sig beskrivs inte som något särskilt, men han beskriver heller inte vilka förväntningar som fanns på drogen. I stället var det den sociala vinningen som fick respondent 9 att fortsätta röka cannabis efter debuten, trots att han inte fick någon effekt av drogen sig.

Jag tror inte att jag kände någonting faktiskt. Det var ingen upplevelse så där. Jag kommer bara ihåg allt runt omkring, att jag helt plötsligt gjorde någonting för att få respekt från dem andra. Sen gick det faktiskt ganska fort, och jag började följa med de andra ut på gården och röka ganska omgående (Respondent 9).

Respondent 1 lägger liknande fokus vid den sociala vinningen snarare än effekten av drogen när han berättar om sin drogdebut. Denna respondent beskriver även en inledningsvis liberal inställning till droger, och berättar hur han aldrig såg det som att han knarkade utan bara “stoppade i sig lite piller”. Precis som respondent 9 var det snarare den sociala upplevelsen av droger som fick honom att fortsätta utveckla sitt missbruk än drogen i sig. Genom drogerna fick vår respondent uppleva en gemenskap som han inte var van vid:

Jag tyckte det var så himla fantastiskt att man bara man kunde sitta och prata hur länge som helst om olika grejer. Man kunde skratta och göra olika stojiga grejer. Det tyckte jag var jättekul. Jag har alltid känt något slags utanförskap, men med alkohol och med droger så kände jag inte det där utanförskapet utan jag var en del av någonting. Jag kände att jag var i mina känslor och att jag var i mitt rätta jag (Respondent 1).

Till skillnad från respondent 1 och 9 som beskriver sociala upplevelser kring drogdebuten beskriver respondent 2 och 3 hur det var drogens effekt som fick dem att fortsätta utveckla sitt drogbruk. I drogerna hittade respondent 2 något som gav henne ett lugn och en känsla av tillfredsställelse, och det var de känslorna som fick henne att fortsätta bruka narkotika. Respondent 3 hade under en tid använt alkohol i syfte att lindra sin ångest och kom i kontakt med cannabis för första gången på en fest. Genom cannabisen kunde hon fortsätta lindra sin ångest med substanser utan att behöva festa på samma sätt som alkoholen krävde, något som vår respondent upplevde som skönt:

Jag blev ofta fullast och det blev mycket konsekvenser av mitt festande, så jag tyckte det var skönt när jag började röka på i stället och slutade festa och kunde stanna inne (Respondent 3).

Även respondent 6 beskriver hur hon fick en omedelbar respons från cannabis vid första tillfället. Hon berättar hur drogen skapade ett tillstånd av stillhet och en känsla av att allt var bra, vilket var känslor som hon inte hade upplevt på länge. Första gången hon rökte på beskriver respondent 6 det som att hon hittade hem.

Majoriteten av våra respondenter följer den väg som Barry och Kirby (2012, s. 371) beskriver, nämligen att de först kom i kontakt med alkohol, vilket följs av andra illegala droger, främst cannabis. Då respondenterna framför allt berättar om sitt narkotikamissbruk diskuterar de flesta inte alkoholens betydelse i någon vidare bemärkelse, men många beskriver hur de bytte ut alkoholen mot en illegal drog när de väl hade gjort sin drogdebut. Det går att urskilja ett mönster där våra respondenter hittade något i sitt möte med narkotika. För en del var det en omedelbar effekt av drogen, medan det för andra var sammanhanget där droger figurerade som lockade. Det är ingen som beskriver en negativ upplevelse av sin första kontakt med droger.

För de respondenter som fick en direkt effekt av drogen går det att förstå hur missbruket utvecklades. Goldberg (2012, s. 60) menar att om en individ mår dåligt och kommer i kontakt med en drog som lindrar det dåliga måendet, så kommer drogen att upplevas som något livsfrämjande. Dessa individer tänker inte på de långsiktiga konsekvenserna av att använda droger, utan lever endast i nuet där drogen får dem att må bättre.

För att förstå de som inte fick en omedelbar effekt av sin drogdebut i relation till utvecklingen av ett missbruk går det att applicera Beckers (2006; 1953) teori om avvikelser och utvecklingen av ett cannabisbruk. Becker (1953, s. 235) menar att ingen utvecklar ett cannabisbruk utan att lära sig använda drogen på rätt sätt, känna effekten av drogruset och uppskatta de känslor som ett drogus framkallar. Becker (1953, s. 238) förklarar att denna läroprocess främst sker tillsammans med andra erfarna droganvändare. Då respondent 9 och 1 upplevde positiva sociala aspekter av sin drogdebut ökade sannolikheten för att de i denna sociala kontext skulle fortsätta använda droger. Genom ett fortsatt drogbruk gick de igenom den process som Becker (1953, s. 238) menar är nödvändig för att utveckla ett narkotikabruk, och således få uppleva drogens effekt i kombination med de sociala vinningarna som de beskriver. Att söka sig till andra avvikare – i det här fallet andra droganvändare – bidrar även till ett djupare avvikande beteende för individen (Becker 2006, s. 44). Detta stämmer väl in på vad respondent 9 beskriver då han förklarade att det gick fort att utveckla sitt rökande tillsammans med de andra ungdomarna från fritidsgården.

Det mönster som har identifierats bland våra respondenter bygger på att samtliga beskriver en positiv första upplevelse kring sin drogdebut. Den positiva utvecklingen bidrog till att bruket sedan fortsatte och utvecklades till ett narkotikamissbruk. För respondent 2, 3 och 6 var effekten konkret, en omedelbar lösning på deras dåliga mående, medan det för respondent 1 och 9 snarare var upplevelsen av bekräftelse och social vinning som bidrog till det fortsatta narkotikabruket. För att knyta respondenternas drogupplevelser till Svenssons (2007, s. 104–105) kategorier har respondenterna varit i kategori ett, den experimenterande användningen. Genom en positiv första upplevelse har de fått mersmak för drogen och rört sig vidare till kategori två, det situationsbetingade bruket, och kategori tre, det kontrollerade bruket.

Det här avsnittet har behandlat den subjektiva upplevelsen av respondenternas första kontakt med droger och analyserats i relation till utvecklingen av ett narkotikamissbruk. Att samtliga respondenter beskriver en första positiv upplevelse visar på att den första upplevelsen är betydelsefull för ett fortsatt drogbruk. Det hade varit intressant om någon respondent hade haft en negativ första upplevelse av droger att jämföra med, men så var inte fallet. Många studier som presenterats i tidigare forskning, exempelvis gateway-hypotesen (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 613f.), bygger på premisen om att missbruk utvecklas från ett alkohol- och cannabis bruk i ung ålder till ett senare missbruk av tyngre droger. Bland de respondenter som brukade cannabis i ung ålder bekräftas gateway-hypotesen, då de senare utvecklade ett

narkotikamissbruk. Dessa studier behandlar dock inte betydelsen av den första drogupplevelsen i relation till missbrukets utveckling och således har vi inga studier att jämföra respondenternas upplevelse med.

5.3 Från bruk till missbruk

Efter drogdebuten nämner samtliga respondenter hur bruket ökade i intensitet och frekvens. Respondent 3 beskriver hur användandet av cannabis utvecklades snabbt, och hur hon gick från att ha festat om helgerna till att stanna inne och röka på varje dag. Flera nämner också hur narkotikabruket över tid fick allt mer inflytande över vardagen. För respondent 8 innebar det här att bli avskedad från sitt jobb och åka fast för droginnehav.

I samband med det här skedet framträder flera exempel på hur respondenterna tog avstånd från sin familj och tidigare vänner och i stället sökte sig till människor som upplevdes ha en likasinnad inställning till narkotikabruk. Respondent 3 beskriver hur hon började stöta bort alla som framförde åsikter om hennes beroende, och undvek att träffa sin familj. I deras plats umgicks hon endast med dem av sina vänner som sålde narkotika. I dessa sammanhang blev hon ofta bjuden av manliga vänner, vilket ledde till att hon hade så gott som fri tillgång till droger. På liknande sätt berättar respondent 5 hur han började söka sig till personer med samma inställning när bruket ökade:

Jag umgicks med likasinnade. Vad ska man säga? Bortbytingar. Tjejer och killar som var på flykt hela tiden och levde utanför samhället. Vi skojade om det. Vi var torsk för livet, och vi identifierade oss verkligen med det. Att det här var vårt sätt att leva och det spelade ingen roll vad som hände. Så det blev en identitet också. En myt om oss själva att leva upp till. Flesta av dem är döda i dag (Respondent 5).

Respondent 5 beskriver hur han upplevde att han inte längre hörde till samhället. Det här är en vanligt förekommande känsla bland människor som har tillskrivits ett stigma, eftersom de diskrimineras av människor i sin omgivning (Goffman 2020, s. 27). De stigmatiserade dras ofta till andra individer som bär på liknande stigma och upplevelser och finner hos dem en känsla av normalitet, vilket stämmer väl överens med vad respondent 3 och 5 beskriver. Situationen går också att förstå utifrån Beckers (2006, s. 17) teori om avvikelse, där sociala grupper skapar gemensamma regler för att avgöra vad som är rätt och fel. Eftersom respondent 3 och 5 brukade narkotika bröt de mot en av dessa regler, och blev etiketterade som avvikare. Enligt Becker (2006, s. 35) begår man oftast avvikande handlingar med

vetskapen om att handlingen kommer uppfattas som avvikande, vilket kan leda till man som avvikare identifierar sig med den etikett som man tilldelas av omvärlden. Det här syns tydligt hos respondent 5, som rakt ut beskriver hur han och hans umgänge identifierade sig med att vara "torsk", det vill säga någon som har fastnat för en drog. Deras dragning till varandra kan också förklaras utifrån Becker (2006, s. 44), som menar att avvikare som ansamlas får både sympati från varandra eftersom de delar samma avvikelse, men också känslan av att de bildar en enad front mot gruppen som dömde ut dem. Teorierna kompletterar varandra och bidrar till förståelse för hur upplevelsen av stigmatisering och avvikelse bidrog till utvecklandet av ett narkotikamissbruk.

Förekomsten av aktörer med liknande anpassningsproblem och med sociala anknytningar leder också till uppkomsten av en subkultur, där aktörerna kan skapa nya normer, regler och värderingar som skiljer sig från den övriga kulturen (Cohen 1961, s. 59). Dessa nya normer kan då bidra till att minska känslan av avvikelse och stigmatisering inom subkulturen. Respondent 5 nämner också hur personerna i hans umgänge anammade narkotikamissbruket som en del av deras identitet, vilket stämmer överens med vad Lalander (2001, s. 22) skriver om subkulturers tendens att införliva överträdanden av samhällets regler i deras medlemmars livsfilosofi.

I de fall då respondenterna beskriver ett inträde i en subkultur medförde det alltid en ökad missbruksproblematik. Respondent 3 upplevde sig ha lättare tillgång till droger, medan respondent 7 berättar hur hon först i samband med andra narkotikabrukare övergick från att endast röka cannabis till att pröva MDMA, amfetamin och lugnande tabletter. Det är specifikt övergången från alkohol eller cannabis till andra typer av narkotika som flera respondenter beskriver ske i samband med likasinnade, vilket inte är förvånande med tanke på att subkulturer gärna förhärskar överskridandet av regler och normer (Lalander 2001, s. 22). När detta överskridande i sig blir en drift går det att argumentera för att det leder till en följdriktig upptrappning av narkotikabruket. Utvecklingen kan förstås med hjälp av Becker (2006, s. 44f.), som påpekar hur en effekt av att gå med i en avvikande subkultur är att dess medlemmar uppmuntrar varandra till att fortsätta med det avvikande beteendet. Respondent 5 berättar dock hur det hos honom fanns en ansats att återvända till resten av samhället:

Sen har jag haft perioder när jag har arbetat, när jag har haft relationer med kvinnor och försökt skaffa mig en stabil plattform. Det var mer av en teater. [...] Men jag har försökt, jag

har haft en vilja att kunna vara en vanlig svensson. Fast jag ville ändå ha båda bitarna, jag ville vara en svensson men jag ville kunna använda sociala droger som jag trodde att jag kunde behärska. Jag försökte förgäves så många gånger. Jag ville kunna dricka mina piller och röka någon joint eller braja, men det gick inte mer än några timmar så eskalerade det alltid (Respondent 5).

Här uppstår en tydlig kontrast mellan den övergripande samhällliga kulturen och subkulturen. Respondent 5 upplevde inte längre att han var fäst vid identiteten som narkoman och att leva utanför samhället, utan verkade ha en tydlig vilja om att lämna subkulturen bakom sig. Samtidigt som han ville återvända till samhället önskade han dock inte leva helt enligt dess normer och regler, utan ville fortsätta att i enlighet med den tidigare subkulturens normer bruka narkotika i rimligare mån. Den här kompromissen upplevde han som en omöjlighet.

Hos flera av respondenterna beskrivs den redan närvarande psykiska ohälsan förvärras av narkotikamissbruket. Respondent 6 beskriver hur hennes självkänsla först gynnades av drogerna eftersom de fick henne att gå ned i vikt. Måendet försämrades dock kraftigt allt eftersom tiden gick, i och med att hennes glädje blev bunden till drogerna och de nyktra perioderna upplevdes som allt mörkare. Respondent 7 berättar om ett suicidförsök som ägde rum ett par år in i hennes missbruk. Händelsen beskrivs som ett rop på hjälp, då hon ringde sin bästa kompis innan och berättade att hon tänkte ta livet av sig. I dessa upplevelser går det att utläsa att även om en psykisk ohälsa i samtliga fall har föregått missbruksproblematiken, så finns det en dubbelriktad kausalitet mellan tillstånden. Det här stämmer överens med vad Kranzler och Liebowitz (1988, s. 867) skriver om att bruket av narkotika kan leda till sänkt sinnesstämning och psykiska besvär.

Samtliga respondenter berättar om en övergång till tyngre preparat när bruket eskalerar, men de skiljer sig åt i hur den här övergången sker. Respondent 4 förklarar hur tobak och alkohol följdes av cannabis, vilket beredde vägen för att börja krossa tabletter och därefter använda sig av alla preparat som kom i hans väg. Cannabis beskrivs mest som en del i ledet. Det här skiljer honom från respondent 7, som upplevde det eskalerande bruket av cannabis som vägen in i subkulturen kring tyngre narkotika. Även respondent 9 beskriver hur cannabis banade vägen för andra preparat:

Sen började jag ettan och då gick det ganska fort. Kommer ihåg när vi började röka och helt plötsligt kom det in andra grejer i bilden. [...] Jag tror det var på hösten i ettan när jag testade amfetamin för första gången, och det var också mitt i veckan. [...] Men det var väldigt mycket mer som introducerades (Respondent 9).

Upplevelserna som skildras av respondent 7 och 9 går att förstå utifrån gateway-hypotesen, vilken menar att missbruk av tyngre droger ofta föregås av ett cannabisbruk. Missbrukaren följer en hierarkisk process där legala droger som alkohol leder till cannabis, vilket i sin tur leder till tyngre preparat (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 608). I dessa två fall har cannabis mycket riktigt upplevts som ett första steg i utvecklandet av ett missbruk, och det var inte förrän de hade brukat cannabis som det kunde bli relevant med andra preparat. Det går dock att argumentera för att cannabis inte bör ses som en gateway-drog till andra droger utan att alkohol bör ses som en gateway-drog till övriga droger, inklusive cannabis (Hall & Lynskey 2005, s. 39). Ett sådant mönster går att återfinna i flera andra respondenters berättelser, bland annat respondent 3 och 4 som båda beskriver alkohol och cannabis som likvärdiga steg på vägen mot tyngre droger. Respondent 6 berättar om sin festperiod tidigt i missbruket:

Under min partytid som varade väldigt länge, så var det alkohol och droger. [...] Det var droger kombinerat med alkohol eller bara droger, men aldrig bara alkohol. [...] De första åren var det mycket ecstasy, kokain och alkohol. Det var tyngre och tyngre droger och jag började ta dem på andra sätt, jag började röka mycket kokain och så där. Jag behövde mycket mer pengar, så jag började med kriminalitet. Det här var några år, till slut så slutade jag jobba men levde en kriminell livsstil och missbrukade på heltid (Respondent 6).

Här beskrivs alkohol fortsätta spela en roll en tid in i missbruket, även om det inte längre brukas ensamt. Respondent 6 upplever alkoholen som ett av flera berusningsmedel och inte bara en inkörsport. Hennes fall passar inte in i den huvudsakliga gateway-hypotesen, utan kan i stället relateras till Barry och Kirby (2012, s. 376) som menar att alkohol lägger grunden till narkotikamissbruket genom sin position som socialt accepterad drog. Respondent 6 upplevde mycket riktigt att det var alkohol som inledde processen.

I ovanstående citat nämner även respondent 6 hur hon slutade arbeta och fick in pengar genom kriminell verksamhet. Liknande situationer beskrivs av andra respondenter när missbruket blir allt värre och helt kontrollerar vardagen. Respondent 2 beskriver hur drogerna efter en tid slutar att ge henne den effekt eller det välmående som hon var ute efter, men att hon fortsätter med amfetamin i ytterligare tre år. Bilden som målas upp är en utan alternativ,

där det inte finns något annat att sträva efter än drogerna. Respondent 8 berättar hur han började bruka allt fler typer av narkotika under missbrukets gång:

Det var braja, som det hette då, och mycket piller, mycket benzo, ritalina och allt sånt där. Alltså jag tog vad som helst, struntade i vilket. Ett tag var det mycket snifftrasor, thinner, lim och det jag kom över. Det är sjukt egentligen (Respondent 8).

Beskrivningarna framställer en desperat situation, där typen av berusningsmedel inte längre är relevant utan endast faktumet att det ger en effekt. Respondent 6 menar att hon inte tänkte särskilt mycket under det här skedet av missbruket. Allt dagarna handlade om var att stänga av eller förhöja sina känslor. På liknande sätt berättar respondent 5 hur själva tanken på att inte vara påverkad väckte panikkänslor. Hos många beskrivs missbruket ta över vardagen och åsidosätta allt annat. Respondent 7 skildrar sitt tillstånd efter att hon började bruka heroin:

Mitt heroinmissbruk tog ifrån mig hela mitt liv. Jag hade ändå jobb och lägenhet och jag hade mina syskon och min familj och vänner. Jag hade ändå någon form av chans till ett värdigt liv tills heroinet kom in. För det tog över allt. Det var min bästa vän. Det gick fort tills jag förlorade lägenheten, för jag betalade inte hyran. Jag blev av med jobbet. Jag kunde inte sköta ett jobb, det var viktigare att vara hemma och droga ned mig. Så förlorade jag lägenheten på köpet. Jag förlorade min familj. De tog avstånd och ville inte ha med mig att göra, för när jag kom dit så snodde jag deras pengar, saker, klockor, bankomat kort (Respondent 7).

I det här stadiet hade ingenting längre någon betydelse förutom heroinmissbruket. Respondent 7 berättar hur hon stal från familjemedlemmar och försummade sitt jobb, sin lägenhet och sin hälsa för att samla ihop pengar till sitt nästa rus. Det här beteendet kan sättas i ett sammanhang med hjälp av Svenssons (2007, s. 104f.) fem kategorier av narkotikabruk. I fallen nämnda ovan av respondent 2, 5, 6, 7 och 8 har bruket nått den sista kategorin, det intensiva missbruket, då drogen fullständigt har tagit över brukarens liv. I den här fasen handlar allt om att få tag på narkotika, och användandet av drogen blir meningen med livet. Det här kan vi observera hos respondent 7, som satte narkotikabruket framför alla andra aspekter av hennes tillvaro.

Det här avsnittet har behandlat hur bruket av narkotika ökar och får allt mer inflytande över respondenternas liv. Vi har lyft hur flera av respondenterna tog avstånd från familj och vänner och sökte sig till narkotikarelaterade subkulturer, och förklarar det här fenomenet med hjälp av Goffman (2020, s. 27) och Becker (2006, s. 44). Inträdet i en subkultur beskrivs ha lett till

två saker: dels att narkotikabruket började uppta en större del av respondenternas identitet, samt att missbruksproblematiken ökar. Vissa upplever att de fick lättare tillgång till droger, medan andra såg subkulturen som ett centralt steg i övergången till tyngre preparat. I den här fasen skiljer sig upplevelserna gällande vilken drog som tjänade som inkörsport. Några framhäver cannabis som den viktigaste faktorn i enlighet med gateway-hypotesen (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 608), medan andra endast beskriver cannabisbruket som en del i en längre process. Det finns också respondenter som snarare upplevde att alkohol var den inledande faktorn. När missbruket tilltog upplevde respondenterna hur välmåendet som brukade följa drogbruket avtog, och flera beskriver hur den psykiska ohälsan förvärrades. De skildrar ett allt mer desperat sökande efter berusningsmedel och hur missbruket helt tog över vardagen.

6. Avslutande diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka missbrukares upplevelse av att utveckla ett narkotikamissbruk. Utifrån våra respondenternas berättelser har vi identifierat ett generellt mönster där utvecklingen är en process där respondenterna steg för steg utvecklar sitt drogbruk till ett narkotikamissbruk. Våra resultat bekräftar det Lalander (2001, s. 47) säger om narkotikamissbruk som resultatet av en process. Resultaten bekräftar även det som tidigare forskning har påvisat, vilket är att cannabisbruk i ung ålder är den starkaste riskfaktorn för ett fortsatt narkotikamissbruk (Boden, Fergusson & Horwood 2008, s. 175).

Utifrån vår första frågeställning gällande hur våra respondenter upplevde sin tid före drogdebuten framkom det att samtliga av våra respondenter lidit av psykisk ohälsa och utanförskap. Detta stämmer överens med vad Goldberg (2012, s. 61) säger om att det krävs en olycklig kombination av negativa upplevelser och egenskaper för att utveckla ett missbruk. Vår studie bekräftar även hur individer i socialt utanförskap löper större risk att utveckla ett narkotikamissbruk (Chukwuorji et al. 2019, s. 134). Respondenterna beskrev, på olika sätt, hur deras psykiska mående och känsla av utanförskap ledde till olika former av stigmatisering från omgivningen, vilket vi analyserade utifrån Goffmans (2020) teori om stigmatisering och Beckers (2006) teori om det avvikande. På grund av stigmatiseringen som uppkom genom deras psykiska ohälsa och känslan av att inte passa in i samhället går det att se hur respondenterna medvetet sökte sig till droger för att både råda bot på sitt mående och finna likasinnade som förstod dem.

Becker (2006, s. 35) menar att en avvikande handling begås medvetet och med vetskapen om att handlingen kommer ses som just avvikande. För våra respondenter var den avvikande handlingen att inleda ett drogbruk. På grund av detta upplevde de sig etiketterade som missbrukare av sin omgivning, och identifierade sig då med de generella egenskaper som tillskrivs en missbrukare. Här skapades den självuppfyllande profetian som Becker (2006, s. 35) hänvisar till, där respondenterna identifierade sig utifrån omgivningens betraktning, i vårt fall som missbrukare. Således var det, utifrån respondenternas berättelser, den stigmatisering de upplevt och känslan av utanförskap som var en starkt bidragande faktor till att de sökte sig till narkotika och senare utvecklade ett missbruk.

Väl framme vid den första kontakten med droger beskriver våra respondenter uteslutande upplevelsen som positiv. Deras upplevelser såg olika ut, och de fick olika effekter vid sin drogdebut. En del fick bekräftelse och social vinning genom drogen medan andra upplevde rusets effekt rent kroppsligt. Ingen av våra respondenter beskrev en negativ första upplevelse, vilket gör att vi inte har den aspekten att jämföra med. För majoriteten av våra respondenter var cannabis den illegala substans som de inledde sitt drogbruk med. Att de inte fick en stark effekt av drogen jämfört med de som tog någon form av tabletter har vi analyserat utifrån Beckers (1953, s. 235) artikel om cannabisbruk. Han menar att många inte får någon effekt första gången då brukaren måste lära sig att använda drogen på rätt sätt, känna igen ruset och uppskatta de känslor som ruset framkallar. Denna läroprocess sker ofta tillsammans med andra mer erfarna narkotikaanvändare (Becker 1953, s. 238).

Genom att flera av våra respondenter beskrev en positiv social vinning med sitt drogbruk ökade sannolikheten för att de skulle fortsätta experimentera med droger. I takt med det ökade bruket fick de även fler tillfällen att lära sig uppleva och uppskatta drogens kemiska effekt. Utifrån respondenternas upplevelse står det klart att deras positiva upplevelser av sin drogdebut ledde dem vidare i utvecklingen av sitt narkotikamissbruk. Tidigare forskning har inte fokuserat på upplevelsen av människors utveckling av missbruk, vilket leder till att vi inte har något att jämföra med. De studier vi har tagit del av tenderar att undersöka samband eller bakomliggande orsaker till bruk, och inte upplevelsen av det. Exempelvis har både Lalander (2001) och Svensson (2007) beskrivit en missbrukares handlingsmönster snarare än deras individuella upplevelser av missbruk.

Respondenterna i studien berättade hur bruket ökade i frekvens och intensitet efter drogdebuten. De beskrev hur de lämnade ett bruk och inledde ett missbruk där narkotikan mer och mer tog över deras liv. Flera av respondenterna följde den modell som gateway-hypotesen (Ellgren, Hurd & Spano 2007, s. 613f.) beskriver. Brukaren följde en hierarkisk utveckling där alkohol följdes av cannabis vilket successivt utvecklades till ett bruk av tyngre droger. Utifrån respondenternas beskrivning av tiden efter drogdebuten går det att se hur de rörde sig mellan Svenssons (2007, s. 104–105) kategorier av drogbruk och -missbruk. De beskriver hur ett intensivt missbruk varvades med lugnare perioder, även om narkotikan ständigt var närvarande.

En viktig aspekt i majoriteten av våra respondenters historier är deltagandet i en subkultur. Som en konsekvens av bruket kunde vi se ett mönster där våra respondenter sökte sig till en subgrupp. I subkulturen fann respondenterna en gemenskap med likasinnade, det skapas nya normer och värderingar som bidrog till en eskalering av droganvändandet. Betydelsen av subkulturer i förhållande till utvecklingen av ett narkotikamissbruk bekräftar att det är tillsammans med andra erfarna missbrukare som droganvändningen intensifieras (Becker 1953, s. 238).

Betydelsen av subkulturen för utvecklingen av respondenternas missbruk har vi analyserat utifrån Goffmans (2020) teori om stigma och stigmatisering. Bland människor som upplever sig stigmatiserade skapas en känsla av ensamhet och utanförskap. Våra respondenter beskriver hur de vände sig från sin tidigare gemenskap och hittade en grupp av människor med samma erfarenheter och upplevelser. Hos varandra fann missbrukarna en känsla av normalitet och slapp inom subgruppen uppleva det stigma som de hade känt av redan från sin uppväxt. Även då Goffman (2020, s. 25) beskriver stigma som egenskaper är det alltid relationen till betraktaren som avgör huruvida egenskaper är stigmatiserande eller inte. Utifrån teorin går det att tolka det som att våra respondenter sökte sig till likasinnade missbrukare för att slippa uppleva den stigmatisering som de länge hade erfarit och för att kunna utveckla sitt missbruk tillsammans med betraktare som inte dömer dem.

Under analysen framkom det att studiens utvalda teorier passade bra för att förklara vissa aspekter av upplevelsen av att utveckla ett narkotikamissbruk, men mindre bra för andra. Teorierna om stigma och avvikelse var högst relevanta för temat "från bruk till missbruk", medan för temat "första drogupplevelsen" hade andra teorier kunnat bidra till ytterligare förståelse. Överlag går det även att konstatera att Beckers (2006) teori om avvikelse har passat in bättre än Goffmans (2020) teori om stigma, även om båda teorierna genomgående har gått att applicera på respondenternas berättelser.

Den process som vi har identifierat genom respondenternas berättelser grundar sig i en psykisk ohälsa och en upplevelse av stigmatisering redan innan respondenterna har kommit i kontakt med droger. Deras mående har på olika sätt bidragit till att de har sökt sig till narkotika. Vid sitt första möte med narkotikan beskriver de en positiv upplevelse, som i sin tur ledde till att de började experimentera med droger. Genom att respondenterna sökte sig till likasinnade droganvändare i subgrupper intensifierades deras bruk och utvecklades till ett

missbruk, och de slapp därigenom att uppleva den stigmatisering som de själva uppger låg till grund för droganvändningen från första början.

Genomgående under den här studien har det varit svårt att hitta andra studier som fokuserar på människors upplevelse av utvecklingen av ett narkotikamissbruk. Ett förslag kring vidare forskning kan vara studier som bygger på upplevelser av missbruk snarare än eventuella förklaringar till missbruk. Genom att få ökad förståelse för droganvändares upplevelser tror vi att det går att förebygga missbruk på ett mer effektivt sätt, då det bidrar till insikt kring den utveckling och process som vi har fått fram att missbruk är.

Avslutningsvis vill vi lyfta blicken och se missbruk ur ett samhälleligt perspektiv. Då samtliga av våra respondenter angav att de upplevt stigmatisering på grund av sin psykiska ohälsa indikerar det att vårt samhälle har en betydande roll i utvecklandet av ett missbruk. Att människor på grund av sin psykiska ohälsa väljer att söka sig till droger kan ses som ett misslyckande från samhällets sida då våra respondenter inte fångades upp av det sociala skyddsnät som ska fungera vid sådana situationer.

Referenser

- Barry, E. Adam & Tristian Kirby (2012) Alcohol as a Gateway Drug: A Study of US 12th Graders. *Journal of School Health*, 82 (8): 371–379.
- Becker, Howard S. (1953) Becoming a marihuana user. *American Journal of Sociology*, 59 (3): 235–242.
- Becker, Howard S. (2006) *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag.
- Boden, M. Joseph, David M. Fergusson & John L. Horwood (2008) The developmental antecedents of illicit drug use: Evidence from a 25-year longitudinal study. *Drug and alcohol dependence*, 96 (1–2): 165–177.
- Boomsma, I. Dorret, Michael T. Lynskey & Jacqueline M. Vink (2006) Early Onset Cannabis Use and Progression to other Drug Use in a Sample of Dutch Twins. *Behavior Genetics*, 36 (2): 195–200.
- Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber.
- Chukwuorji, Johnbosco Chika, Chuka Mike Ifeagwazi, Steven Kator Iorfa & Chinedu Ugwu (2019) Substance use among youths: roles of psychoticism, social alienation, thriving and religious commitment. *African Journal of Drug and Alcohol Studies*, 17 (2): 133–146.
- Cohen, Albert K. (1961) *Delinquent boys; the culture of the gang*. Sjätte uppl. New York: Glencoe Publishing.
- Ellgren, Maria, Yasmin L Hurd & Sabrina M Spano (2007) Adolescent Cannabis Exposure Alters Opiate Intake and Opioid Limbic Neuronal Populations in Adult Rats. *Neuropsychopharmacology*, 32: 607–615.
- Forsberg, Anette (2009) *Vägen ur missbruk. En intervjustudie om vägen från missbruk till ett drogfritt liv*. Falun: Dalarna forskningsråd.
- Goffman, Erving (2020) *Stigma – Den stämplades roll och identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Goldberg, Ted (1999) *Narkotikan avmystifierad. Ett psykosocialt perspektiv*. Solna: Academic Publishing of Sweden.

Goldberg, Ted (2012) Debatt: Vad händer om vi legaliserar narkotika? *Socialvetenskaplig tidskrift*, 19 (1): 56–64.

Hannerz, Ulf, Rita Liljeström & Orvar Löfgren (1983) *Kultur och medvetande – en tvärvetenskaplig analys*. Stockholm: Akademilitteratur.

Hall, D. Wayne & Lynskey, Michael (2005) Is cannabis a gateway drug? Testing hypotheses about the relationship between cannabis use and the use of other illicit drugs. *Drug and Alcohol Review*, 24 (1): 39–48.

Hawkins, Elizabeth H. (2009) A Tale of Two Systems: Co-Occurring Mental Health and Substance Abuse Disorders Treatment for Adolescents. *The Annual Review of Psychology*, 60: 197–227.

Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Hilte, Mats (2003) Karriärmetaforens tillämpning och funktion inom missbruksfältet. *Sociologisk Forskning*, 40 (2): 35-52.

Hällgren Graneheim, Ulla & Berit Lundman (2008) Kvalitativ innehållsanalys. I: Monica Granskär & Birgitta Höglund-Nielsen (red.) *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Thomas & Lalander, Philip (2018) *Vardagslivets socialpsykologi*. Stockholm: Liber.

Johnson, Byron R., Matthew T. Lee, Maria E. Pagano & Stephen G. Post (2018) Alone on the Inside: The Impact of Social Isolation and Helping Others on AOD Use and Criminal Activity. *Youth & Society*, 50 (4): 529–550.

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv: en ansats för forskning & socialt arbete*. Första uppl. Stockholm: Liber.

Kranzler, Henry R. & Neil R. Liebowitz (1988) Anxiety and depression in substance abuse: clinical implications. *The Medical Clinics of North America*, 72 (4): 867–885.

Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika: om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Umeå: Umeå Universitet.

Lalander, Philip (2001) *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.

Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur.

Olausson, Solveig (2008) *Kvinnor med substansmissbruk och psykisk ohälsa*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

Skårner, Anette (2002) *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

Svensson, Bengt (2007) *Pundare, jonkare och andra: Med narkotikan som följeslagare*. Tredje uppl. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.